

Hollanda'da Türkçe Yerel Radyolar: Topluluk İletişimi mi, Etnik Pazar mı?*

Prof. Dr. Özden CANKAYA
Ar. Gör. H. Serhat GÜNEY
Ar. Gör. M. Emre KÖKSALAN

galatasaray üniversitesi, iletişim fakültesi
radyo, televizyon ve sinema bölümü
ocankaya@gsu.edu.tr / sguney@gsu.edu.tr / ekoksalan@gsu.edu.tr

Özet

Günümüzde, daha demokratik bir medya ortamının yaratımına katkı verilmesi adına yabancı ülkelerde yaşayan göçmen azınlıkların medya aracılığıyla temsili önemli bir sorunsal olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada özellikle topluluk radyosu bu türden bir olanağı bizlere sunabilecek bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Topluluk radyolarının farklı toplumsal grup ve aktörlerin temsiliyeti, katılımı ve harekete geçirilişine ilişkin ortak bir amacı olduğu gözönüne alındığında bu radyoların aynı zamanda etnik azınlıklar ya da göçmenler gibi toplumda dezavantajlı konumda olan grupların sesi olma rolünü de üstlenebilecekleri açıktır. Bu nedenle göçmen Türk toplumunun ortak çıkarlarını temsil edebilme potansiyeline sahip bir araç olarak topluluk radyosu kavramını tartışmak aynı zamanda bizlere Türk göçmenlerin bu imkanı kullanma kapasitelerini irdeleme fırsatı verecektir. Bu bağlamda temel çıkış sorusu Hollanda'daki Türk göçmenlerine seslenen radyoların seslendikleri topluluğun kendilerini özgürce ifade edebildikleri, topluluğun kendi gündem ve sorunlarını tartışabildiği ve ortak çıkarların savunulduğu bir iletişim ortamı olarak mı, yoksa topluluğun etnik bir segment olarak reklam verenlere pazarlandığı bir alan olarak mı biçimlendiği olan çalışmamızda, yaptığımız görüşmeler sonucunda ulaştığımız en önemli bulgu söz konusu iki durumun da tam anlamıyla gerçekleşmediği olmuştur. Hollanda'nın kendine özgü çokkültürlülük ve göçmen politikaları çerçevesinde

* Bu proje Galatasaray Üniversitesi Bilimsel Araştırma Fonu'nun desteğiyle gerçekleştirilmiştir.

oluşturduğu yayıncılık sisteminde topluluk iletişimini olanaklı kılan düzenlemeler var olsa da, uygulamada görülen, gerek Hollanda'nın resmi göç ve çokkültürlülük politikası, gerekse göçmen Türk toplumun yapısal özelliklerinden kaynaklanan bazı engeller özellikle Türklerin bir etnik göçmen topluluk olarak radyo yayını yapmasına engel olur niteliktedir.

anahtar kelimeler. topluluk radyosu, Türk göçmenler, Hollanda'da çokkültürlülük

Resumé

De nos jours la problématique de représentation des minorités ou des communautés immigrées dans les médias, et la problématique d'expression de leurs intérêts communs au moyen de médias constituent une discussion cruciale. A ce point, nous pouvons dire que les radios communautaires peuvent être considérées comme une des occasions qui aideront à réaliser ce genre de communication. Comme les radios communautaires ont le but commun de représentation, participation et mobilisation des acteurs sociales et des groupes différents dans un espace centralisé de communication, ils peuvent aussi avoir le rôle d'être la voix des gens ou des groupes se trouvant dans une position handicapés dans la société en tant que minorités ethniques ou immigrés. Pour cette raison, discussion de la radio communautaire en tant qu'un médium qui a la capacité de représenter les intérêts communs de la communauté turque nous permet l'occasion d'analyser les manières dont elle bénéficie. Dans ce contexte, dans notre travail qui a pour but de clarifier la problématique que les radios qui diffusent pour la communauté turque en Hollande représentent leurs problèmes ou leurs demandes ou ils la considèrent comme un espace d'un segment ethnique qui peut être vendu aux annonceurs; nous sommes arrivés au résultat que ces deux situations ne se réalisent pas entièrement. Même s'il y a des régulations qui peut faire possible la communication communautaire dans le système de diffusion électronique hollandaise qui se fait autour des politiques de multiculturalité de l'immigration, à cause de quelques obstacles créés par les caractéristiques structurelles de la communauté ethnique turque en Hollande et de politique officielle hollandaise de multiculturalisme et d'immigration; les Turcs, en tant qu'une communauté immigrante, n'ont pas la demande de réaliser une diffusion radiophonique sous le concept de radio communautaire.

mots-clés : radios communautaires, communauté turque, multiculturalisme en Hollande

Abstract

Nowadays the problematic of representation of minorities or immigrant communities in media, and the problematic of expression of their common interests by means of media constitute a major discussion, which is held especially to emerge the opportunity of a more democratic media environment and to criticize traditional communication systems. At this point, we can say that community radios can be considered as one of the opportunities, which will help to realize this kind of communication. On the basis of the fact that the community radios have a common goal of representation, participation and mobilizing of different social actors and groups in a centralized communication space, they can also have the role of being the voice of people and groups in disadvantaged positions in society such as ethnic minorities or immigrants. For this reason, analyzing the community radio as having the potential to represent the common interests of Turkish immigrant community also gives us the opportunity to discuss the ways that Turkish immigrants use this possibility. Thus, as having the main goal of this paper is as the evaluation of the community radio system in Netherlands in order to discuss Turkish immigrants' response to this system in terms of their capacity to create a significant community and their own community radio(s) and in order to see Turkish local radios can work as medium of community communication or ethnic market; we achieved the conclusion that none of this process is truly constituted. Although there're some regulations, which make possible community communication in radio broadcasting system of Netherlands formed by its immigration and multiculturalism politics, because of some obstacles created by structural characteristics of Turkish ethnic community and by official immigration politics of Netherlands, the Turks don't have the demand of making a radio broadcasting in terms of community radio.

keywords: community radios, Turkish immigrant community, multiculturalism in Netherlands.

Giriş

Azınlıkların ve göçmen toplulukların yayınlar aracılığıyla temsil edilmesi; beklenti, talep ve gereksinimleriyle ortak çıkarlarının medya aracılığıyla ifade edilmesi sorunu, çoğulcu ve demokratik bir iletişim alanının yaratılmasına dönük talepler ve geleneksel kitle iletişimi sistemlerinin eleştirisi çerçevesinde önemli bir tartışma eksenini oluşturmaktadır. Kıta Avrupa'sında gelişmiş olan ve Avrupa'da 70'li yıllara kadar iletişim sistemlerinin yapısını ve işleyişini büyük ölçüde denetim altında tutmuş olan geleneksel kamu hizmeti yayıncılık modelleri, bu sorunu aşma noktasında belli ilkeler geliştirme çabası içinde olmuştur. Bu ilkelerde ön plana çıkan kamu hizmeti yayıncılığının hizmet götürme, hizmet sunma anlayışıdır. Kamu yayıncılığı bu noktada iki boyutlu bir rol üstlenmektedir. Buradaki birinci amaç, azınlık deneyimine sahip alt kültürlerle, belli başlı konular hakkında kendi görüşlerini dillendirebilecekleri ve birbirleriyle haberleşmelerine olanak sağlayacak, erişilebilir bir iletişim ortamı sağlamaktır. Bu hizmetin ikinci boyutunu ise, azınlıkların tarihsel gelişimlerini, gereksinimlerini ve ilgi alanlarını gözeten programlar hazırlamaktır. Sözü edilen erişilebilir iletişim ortamının kamu yayın kurumu tarafından denetim altında tutulduğu düşünüldüğünde, sınırlarının da merkezi olarak çizildiği görülecektir. Erişimin boyutlarının ve niteliğinin denetim altında tutulduğu böylesi bir anlayış içinde toplumda azınlıklar, farklılıklar ve kültürel çeşitlilik ise ancak program çeşitliliği ilkesi ekseninde ve düzenlenmiş çoğulculuk kavramı etrafında ortaya konan geniş bir seçme şansı yelpazesi içinde temsil edilebilmektedir. Öte yandan kamu hizmetinin temsil edicilik iddiasının kurmaca bir bütünün sanal temsili olduğunun ve böylesi bir programcılık anlayışının hedef kitle içindeki bazılarının gerçek kanaatlerini ve beğenilerini taklit etmekten öteye geçemeyeceğinin de altını çizmek gerekir. Nitekim kamu hizmeti yayın kurumları, herkesin yurttaş kimliğiyle var olabildiği, merkezi olarak denetlenen bütünlük bir kamusal alan fikri üzerinde biçimlenmiştir; amaç her şeyden önce ortak bir kültürel kimlik yaratmaktır. Bir başka deyişle bu alan, yurttaşların kendi kendilerini tanımladıkları ve ifade ettikleri değil, yayın kurumu tarafından tasarlanmış kimlik ve tanımları edindikleri, denetim altında tutulan, düzenlenmiş bir alandır. Bu anlamda kamu hizmeti yayıncılık modelleri, yurttaş yaratmaya dönük biçimlendirici yapıları ve medya-toplum ilişkisinin temelini yerleştirmeye çalıştıkları kamusal alanın demokratik bir biçimde işleyememesi gibi nedenlerle, 60'lı yıllardan itibaren ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bu durum zaman içinde, hem sözü edilen yayın kurumlarının, hem de içinde yer aldıkları yayın sistemlerinin köklü değişimlere maruz kalması gibi sonuçlar doğurmuştur. Böylesi bir değişimin temelinde, sözünü ettiğimiz türden bir meşruiyet sorununun yanı sıra, kamu yayın kurumlarının ekonomik koşulların değişmesi sonucunda karşı karşıya kaldıkları mali sıkıntılar ve teknolojik değişimler de yatmaktadır. Günümüz medya ortamında, tartıştığımız türden bütünlük bir kamusal alanın varlığından söz etmek artık oldukça güçtür. Çağdaş kamusal alanlar parçalanmış bir yapı göstermektedir. Bu bağlamda iletişim alanında, ticari olsun, kamusal olsun, tek

yönlü iletişim modeline dayalı, geleneksel ana akım kitle iletişimi sistemlerine karşı olan ve bir anlamda onun baskın ve belirleyici yapısını dönüştürmeyi hedef alan küçük ölçekli alternatif medya projeleri gelişmektedir.

Geleneksel ana akım kitle iletişimi sistemlerine bir karşı duruş, bir alternatif oluşturma çabası içindeki oluşumlar farklı koşullar altında; çeşitlenmiş hedefler etrafında biçimlenmişlerdir. Ortak özellikleri adem-i merkezileşmiş bir iletişim alanı içinde, farklı toplumsal aktörlerin ve grupların katılımını, temsilini ve harekete geçirilmesini sağlamak olan bu oluşumlar içinde *topluluk medyası* ve *topluluk iletişimi* kavramları önemli bir yere sahiptir. Topluluk radyolarının en önemli özellikleri ticari olmamaları ve kamu hizmeti yayıncılık modellerinin sıkı kuralcılığını ve paternalist eğilimlerini paylaşmamalarıdır. Topluluk radyolarını, ticari ve kamu hizmeti yayıncılık modellerinden ayıran en temel özellikleri, dinleyiciyi reklam verenlere pazarlanmak üzere elde edilmesi ya da belli bir biçime sokulması, bilgilendirilmesi gereken nesnelere değerlendirmesidir. Aksine topluluk radyoları dinleyicilerini, *özneler* ve *katılımcılar* olarak tanımlamaktadır. Küreselleşmiş ticari yayıncılığın sömürgeleştirdiği yayıncılık alanında, devletten ve özel çıkarlardan bağımsız, alternatif bir kamu yayıncılığı yapma iddiasındaki topluluk radyoları, toplum içinde dezavantajlı konumda olan kesimlerin ve azınlık gruplarının sesi olma görevini edindiği ölçüde önem kazanmaktadır. Bu anlamda Avrupa'da yaşayan göçmen Türk topluluklarının ortak çıkarlarının yansıdığı bir alan olarak işlev görme potansiyeline sahip topluluk radyosu konseptinin, Türkiye kökenli göçmenler tarafından yeteri kadar değerlendirilip değerlendirilemediği konusu önemli bir araştırma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çerçeve içinde çalışmamız, Hollanda'da yayın yapan ve göçmen Türk toplumuna hitap eden yerel radyoların, hitap ettikleri topluluğun iletişim ve haberleşmeye dönük gereksinimlerini hangi ölçüde karşıladıklarını araştırmayı amaçlamıştır. Bu radyoların topluluk iletişiminin gerektirdiği katılımcı tartışma ve çok boyutlu haberleşme ortamını sağlayıp sağlamadığının gözlemlenmesi çalışmamızın ana eksenini oluşturmaktadır. Bu bağlamda söz konusu radyoların hitap ettikleri topluluğun kendilerini özgürce ifade edebildikleri, topluluğun kendi gündem ve sorunlarını tartışabildiği ve ortak çıkarların savunulduğu bir iletişim ortamı olarak mı, yoksa topluluğun etnik bir segment olarak reklam verenlere pazarlandığı bir alan olarak mı biçimlendiği sorusundan hareketle, ele aldığımız radyoların topluluk medyası özelliklerini ne ölçüde yansıtabildiği çalışmamızda sorgulanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla çalışmamızda ilk olarak topluluk iletişimi ve topluluk radyoları kavramları kısaca ele alınacak, daha sonra bu kavramlar çerçevesinde Hollanda'da Türk göçmen topluma yönelik yayınların nasıl organize edildikleri ve işlevleri sorgulanacaktır. Çalışmamızın son bölümünde ise Hollanda'daki Türk göçmen toplumunun bir topluluk iletişimi mecrası olarak radyoyu kullanma biçimleri tartışılacaktır.

Topluluk İletişimi ve Topluluk Radyoları

Çoğu kez “topluluk medyası” kavramıyla ifade edilen iletişim pratiklerini açıklamakta kullanılan farklı terimler, yalnızca dilsel farklılıklara değil, ama aynı zamanda ideolojik ve kavramsal ayrışmalara da dayanmaktadır (Prehn, 1992:256). Örneğin, Avrupa’da topluluk medyası kavramının biçimlenmesinde önemli bir rol oynayan ve ‘özgür’ kavramıyla tanımlanan radyo hareketi Avrupa özelinde, devlet denetimindeki yayın sistemlerine karşı bir karşı çıkışı nitelendirmektedir. Oysa, serbest pazarın geliştiği yer olan Kuzey Amerika’da, topluluk radyosunun politik başarısına, Avrupa’dakinin tam tersi yöndeki bir hareket eşlik etmiştir. Kuzey Amerika’daki federal ölçekte desteklenen kamu yayıncılığı, başat iletişim sistemi olan ticari yayıncılığın yetersiz kaldığı noktaları, eksik bıraktığı alanları doldurmak üzere gelişmiştir (Lewis ve Booth, 1991:138). Bununla birlikte, topluluk medyaları, farklı da olsa, son analizde birbirleriyle ilişkili pratikler yürüten kamu yayıncılığından ve ticari yayıncılıktan kendilerini ayırma noktasında ortak bir zeminde oturmaktadır (Vatikiotis, 2004:14). Dinleyiciyi tanımlama biçimleri ve hedefleri farklı olmakla birlikte, başat iletişim sistemlerinin işleyiş tarzlarındaki bu benzerlik, yeni ve katılımcı bir medya ortamının yaratılması idealini, iletişim sürecini kitle iletişimi alanının ötesine taşıma düşüncesinin üzerine oturtmuştur. Burada söz konusu olan, medya pratiğini daha geniş bir alana taşımak ve bu bağlamda iletişim sürecini temsiliyetçi (insanlar için) terimlerle değil, katılımcı bir anlayışla (insanlardan gelen) tanımlamak çabasıdır (Vatikiotis, 2004:4). Bu çerçevede içinde, topluluk medyası düşüncesi, daha fazla erişim ve daha fazla katılım çağrısı temelinde, çeşitliliği ve çoğulculuğu hayata geçirecek bir anlayış etrafında biçimlenmiştir. Bu düşünce hiç kuşkusuz yukarıdan aşağıya doğru işleyen bütünleşik kitle iletişimi sistemlerinin bütün görünüşlerinin reddi anlamına gelmektedir ve topluluk medyası bu karşı duruşu hem Batı Avrupa’daki tekli-merkeziyetçi, hem de ABD’deki çoklu-merkeziyetçi yayın sistemleri karşısında, ayırım göstermeksizin sergilemektedir (Prehn, 1992:256).

Yayıncılık alanındaki teknik olanakların gelişim göstermesiyle birlikte yerellik ve yerel yayıncılığın yukarıdan aşağıya doğru örgütlenmiş bütünleşik kitle iletişimi sistemlerine karşı bir savaş alanı işlevi gördüğünün altını çizmek gerekir. Bu anlamda topluluk medyası kamusal iletişim ilkesini küçük ölçekli yeni bir medya formu ekseninde bir adım öteye taşımış, geliştirmiştir (Vatikiotis, 2004:14). Dolayısıyla örneğin Batı Avrupa’da yerel radyoların geleneksel kamu yayıncılığı karşısında geliştirdikleri muhalif tavır, kamu hizmeti işlevine duydukları husumetle ilişkilendirilmemeli, kamusal iletişim kavramının yorumlanmasındaki kırılmayla açıklanmalıdır. Topluluk radyoları bu anlamda, bütünleşik, merkeziyetçi, tek yönlü iletişime dayalı bir kamu hizmeti anlayışından, merkeziyetçi olmayan, katılımcı bir yerel kamusal iletişim anlayışına doğru geçişin itici gücü olmuştur. Bu yönüyle topluluk medyası da hiç kuşkusuz bir kamu hizmeti yayıncılık biçimidir; fakat geleneksel kamu yayıncılık biçimlerinde olduğu gibi

ulusun bütününe değil, bir topluluğa hizmet etmektedir (C. Fraser & S. Restrepo Estrada:3). Bir başka deyişle topluluk medyası kamu hizmeti yayıncılığının yerel olarak biçimlenmiş bir versiyonudur ve geleneksel kamu yayıncılığının işleyişine ek olarak yurttaşların erişimi ve katılımı gibi temel ilkeleri işleyişin merkezine yerleştirmektedir¹.

Topluluk radyosunun en kapsamlı tanımında, bu radyoların topluluk içinde, topluluk için, topluluk hakkında ve topluluk tarafından faaliyet göstermekte olduğu vurgulanmaktadır (Tabing, 2002:11). Bu tanımdan yola çıkıldığında, topluluk kavramının nasıl tanımlandığı konusu önem kazanır. Belli bir yerde, ortak amaçlar etrafında kalıcı bir biçimde bir araya gelmiş bireyler ve çıkar grupları, toplulukları oluşturmaktadır (Gibbons, 2001:16)². Yani topluluk, ortak nitelikleri ve/veya çıkarları paylaşan bir grup insan biçiminde tanımlanmaktadır. Öte yandan, bu çıkar ortaklığı iki biçimde kendini göstermektedir. Bunlardan birincisi, tek bir coğrafi yerleşimi paylaşmak; yani bir kasaba, köy veya mahallede yaşamaktır. İkincisi ise belli bir ekonomik ve toplumsal yaşamı paylaşmaktır (C. Fraser & S. Restrepo Estrada:3). O halde, tanımlanmış bir bölgede yaşamamakla birlikte, ortak çıkarlara sahip olan belli bir grup insan da topluluk olarak değerlendirilmektedir. Nitekim topluluk radyoları, belli bir grup ya da birleşmiş gruplar tarafından yönetilebildiği ve denetim altında tutulabildiği gibi, örneğin kadınlar, çocuklar, çiftçiler, balıkçılar, etnik gruplar veya yaşlılar tarafından da hayata geçirilebilmektedir (Tabing, 2002:11).

Topluluk radyolarının önemli özelliklerinden biri de ticari olmamaları ve kamu hizmeti yayıncılık modellerinin sıkı kuralcılığını ve paternalist eğilimlerini paylaşmamalarıdır. Topluluk radyolarını, ticari ve kamu hizmeti yayıncılık modellerinden ayıran en temel özellikleri, bu iki yayıncılık sisteminde olduğu gibi dinleyiciyi reklam verenlere pazarlanmak üzere elde edilmesi ya da belli bir biçime sokulması, bilgilendirilmesi gereken nesnelere değerlendirmesidir. Aksine topluluk radyoları dinleyicilerini, *özneler* ve *katılımcılar* olarak tanımlamaktadır (C. Fraser & S. Restrepo Estrada:4). Bu noktadan hareketle, topluluk radyosunu diğer medyalardan ayıran en önemli özelliğin, hem yönetsel açıdan hem de program üretimi bağlamında dinleyici katılımının yüksek düzeyde gerçekleşmesi olduğunu söyleyebiliriz. Bu çerçevede içinde, kişisel topluluk üyeleri

¹ www.waag.org/pcc, "Bringing Communication Closer to Citizens and Communities", AMARC Europe, 1998.

² Topluluk radyosu deneyiminin tanımında ve pratiğinde, topluluk teriminin nasıl ifade edildiği; topluluğun hangi çerçeveler içinde tanımlandığı büyük önem taşımaktadır. Topluluk radyosu üzerine yapılan çalışmalarda, terim benzer sınırlar içinde tanımlanmaktadır. Öte yandan, topluluk teriminin ne ifade ettiğinin daha iyi anlaşılması için diğer tanımlamalara da yer vermek tamamlayıcı bir çerçeve sunması açısından yararlı olacaktır: "Topluluk, coğrafi temelli bir grup insan ve/veya, ortak ya da kendine özgü çıkarlara sahip kamuya ait bir sektör veya toplumsal gruptur." Lumko Mtimde ve diğ., *What is Community Radio*, Panos Southern Africa: AMARC Africa, 1998, s.13. "Topluluk, yerel coğrafi topluluklar veya çıkar toplulukları ekseninde tanımlanmaktadır" Maria Gibbons ve diğ., *Community Media Training. A Guide-book for Community Organisations and Trainers*, Dublin: CMN, 2001, s.12.

ve yerel kuruluşlar, topluluk radyosu faaliyetinin esas destekleyici unsurlarıdır. Bu tanımlamadan hareketle, topluluk radyolarının temel özelliklerini altı maddede özetlemek mümkündür (Tabing, 2002:11):

- Tanımlanmış bir topluluğa hizmet verirler.
- Katılımcı demokrasiyi özendirirler.
- Topluluk üyelerinin iletişim içerisine girmesine ve program yapımına, yönetime ve radyo istasyonunun sahiplik yapısına katılmasına fırsat verirler.
- Genel olarak insanların ekonomik kapasitesine uygun teknolojiyi kullanırlar ve bu anlamda dış kaynaklara bağımlılığı azaltırlar.
- Ticari tasarımlardan çok topluluk çıkarını ön plana çıkarırlar.
- Toplumdaki sorunların çözümüne katkıda bulunurlar.

Topluluk radyoları, ifade özgürlüğünü ve katılımı özendirirken yerel kültürle değer vermektedir. Buradaki temel amaç; sesini duyuramayanların, marjinal grupların ve büyük kentlerden uzakta yaşayan ve ticari veya büyük ölçekli devlet radyolarının dikkatini çekemeyecek ölçüde küçük nüfusa sahip toplulukların sesi olmaktır (Girard, 1992:IX). Topluluk radyoları böylesi gruplar ve topluluklar için bir toplumsal ve kültürel ifade alanı; haberleşme ve eğitim ortamı sunar. Bu yönüyle yurttaşlara, dernek ve kurumlara, kitle iletişimi pratiğine katılabilmeleri için direkt erişim olanağı sağlamaktadır. Topluluk radyoları medya çoğulculuğu için önemli bir katkı olarak değerlendirilmektedir ve yurttaşların ifade ve haberleşme özgürlüğünü deneyimleyebildikleri bir iletişim ortamı olarak işlev görmektedir³. Topluluk radyoları bu yönüyle çeşitli düşüncelere açık özgür bir alandır ve insanlara, kendilerini toplumsal, politik ve kültürel boyutta ifade edebilmeleri için önemli bir olanak sunmaktadır (Tabing, 2002:12).

Daha önce ticari amaçlı bir radyo yayıncılığı olmadığını belirttiğimiz topluluk radyolarının finansman desteği ise topluluk içindeki bireylerden, kurumlardan ve kuruluşlardan gelmektedir (Tabing, 2002:12). Belli başlı finansman kaynaklarına sahip olmalarından da anlaşılacağı gibi, topluluk radyolarının ticari olmayan ve kâr amacı gütmeyen bir yayıncılık modeli oldukları söylemi basit bir formülasyonla hiçbir şekilde gelir elde etme amacı gütmedikleri anlamına gelmemektedir. Topluluk radyolarını ticari radyolardan ayıran özellikleri, hiçbir kaynaktan yararlanmamaları ve gelirlerinin olmaması değil, para kazanma hedefini, seslendikleri topluluğun çıkarlarına hizmet etme anlayışının önüne geçirmemeleridir. Dolayısıyla gelir elde etme düşüncesi, ticari radyolarda olduğu gibi amaç değil, topluluğa hizmet etme yolunda bir araç olarak görülmelidir (Van Zyl, 2003:12-13). Burada söz konusu olan elde edilen gelirler aracılığıyla yayını sürdürmektir.

Topluluk radyolarının geleneksel kitle iletişimi biçimlerine alternatif bir iletişim modeli olarak gelişmesindeki en önemli unsurda seslendikleri topluluğun

³ www.waag.org/pcc, "Bringing Communication Closer to Citizens and Communities"

üyeleriyle kurdukları sıcak karşılıklılık ilişkisi ve kolektif üretim tarzlarıdır. Topluluğu oluşturan tüm unsurları radyonun sahiplik, yönetim ve üretim mekanizmaları içine etkin biçimde dahil etme amacıyla anlamını bulan bu tip bir iletişim ortamının oluşmasında iki kavram; katılım ve erişim/etkileşim olarak ön plana çıkmaktadır. Topluluk radyosu, yalnızca topluluk yaşamına katılma amacını gütmeyen, aynı zamanda topluluğun radyo istasyonunun işleyişini sağlama amacını da güder. Bu katılım hem programcılık düzeyinde, hem de sahiplik, yönetim, yönlendirme ve finansman düzeyinde gerçekleşmektedir (Girard, 1992:13) Bir başka deyişle, topluluk radyosunda, üretimi gerçekleştirenlerle, mesajları alanlar arasında tam bir etkileşimin yaratılması ve korunması esastır (Van Zyl, 2003:12).

Etnik Segment Olarak Dinleyici: Topluluktan Müşteriye

Geleneksel kitle iletişim sistemleri karşısında, yerinden yönetilen bir yapıya doğru yön değiştiren yayıncılık alanında yaşanan bir başka önemli dönüşüm de, dinleyici pazarının kitlesel olmaktan çıkıp segmentleşme yönünde biçim değiştirmesidir. Pazar ve piyasa enstrümanları açısından bakıldığında dinleyici kesiminde yaşanan bu segmentleşme ticari yayıncılığın niteliğini de büyük ölçüde değiştirmiştir. Yayıncılık alanında yaşanan teknolojik gelişmelerin, dinleyiciler için daha fazla seçenek sunması popüler kültür üretiminin (ticari kültür üretimi) dinleyicileri segmentleşmiş pazarlar biçiminde sınıflandırdığı yeni bir yayıncılık ortamının gelişmesine yol açmıştır. (M. G. Cantor, 1994:162). Bu süreçte anlamını bulan temel düşünce, reklam verenlerin mallarını satmak için, mümkün olan en fazla izleyici kitlesine ulaşmaktan çok, potansiyel alıcılara seslenmenin daha verimli bir yöntem olduğunu keşfetmiş olmalarıyla yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda reklam verenler, geleneksel ticari yayıncılığın geniş kitleleri hedef alan program yapılarından çok, belli bir yaş, cinsiyet ya da gelir grubuna seslenen programları ürünlerinin reklamı için daha etkin bir mecra olarak benimseme eğilimine girmişlerdir (Gans, 1974:157). O halde, yayıncılık alanındaki yerleşme hareketinin, siyasal ve toplumsal temellerini tamamlayan bir diğer önemli unsur da, dinleyicilerin verimlilik, kâr, rekabet gibi ekonomik enstrümanlar aracılığıyla tanımlandığı ekonomik boyuttur. Yayıncılıktaki yerleşmenin temellerinden olan bu ekonomik yaklaşımda anlamını bulan düşünce ise, "farklı farklı tüketici kesimlerine ulaşarak pazarın büyütülmek/çeşitlendirilmek istenmesidir" (Timisi, 2003:63). Bu anlamda, ticari hedefler söz konusu olduğunda, topluluklara yönelik yayınlarla ilgili en büyük sorun, toplulukların piyasa enstrümanları etrafında tanımlanması ve –bizim çalışmamız açısından– etnik segment olarak görülmesidir. Nitekim topluluklar ortak nitelikleri ve/veya çıkarları paylaşan bir grup insan biçiminde tanımlandıkları ölçüde, reklam verenlere pazarlanmaya da uygun ünitelerdir. Daha önce de belirttiği gibi günümüz ticari yayıncılığında, bütünlük bir dinleyici kitlesine değil, net bir biçimde tanımlanmış, ortak özelliklere sahip potansiyel tüketici gruplarına seslenmek esastır. Bu bağlamda reklam verenler için, reklam mesajını en uygun dinleyici grubuna iletebilmek adına, ortak özelliklere sahip tanımlanmış

topluluklara seslenen iletişim araçlarını kullanmak en kestirme yollardan biridir. Öte yandan izleyici segmenti stratejileri doğrultusunda, özel, sınırlandırılmış bir izleyici kitlesine seslenmeye dönük çaba harcayan bazı kitle iletişim araçları açısından da bu topluluklar önemli bir hedef kitle olarak değerlendirilebilmektedir.

Diğer yandan topluluk medyası ile uzmanlaşmış kitle medyası arasında, her ikisi de, küçük ölçekli ve ortak özellikler etrafında tanımlanmış dinleyici gruplarına seslenmekle birlikte temel bir ayrım bulunmaktadır. Bu ayrımın temelinde mesajları iletenler, izleyiciler ve mesajlar arasındaki ilişkilerin doğası yatmaktadır. Topluluk iletişimi söz konusu olduğunda, hem mesajları iletenler hem de bunların alıcısı olan izleyiciler ortak çıkarlar etrafında birleşmiş unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Her iki kesim de, aynı topluluğun üyeleri olarak, aynı ilgi alanlarına sahiptirler ve aynı konulara ilgi duymaktadırlar, çünkü aynı ortak temeli ve geçmişi paylaşmaktadırlar. Bu durum, topluluk iletişimini izleyici ve dinleyici segmentleşmesinden ayıran en temel özelliktir (Hollander ve diğerleri, 2002:23).

İster topluluk medyası etrafında bütünleşmiş, ister uzmanlaşmış kitle medyası tarafından hedeflenmiş olsun, ortak çıkar ve/veya nitelikler etrafında bir araya gelmiş topluluklar için en önemli tehdit, radyo mecrasında git gide baskın bir konuma sahip olan rasyonel üretim mekanizmaları tarafından kuşatılmış olmaktır. Nitekim, radyo dünyasında gücünü giderek daha etkin bir biçimde duyuran ticarileşme eğilimi, devletten ve özel çıkarlardan bağımsız, alternatif bir kamu yayıncılığı yapma iddiasındaki topluluk radyoları ya da derneksele radyolar gibi bağımsız oluşumları, iletişim ortamı içinde kapsadıkları yer ve etki güçleri açısından dar bir alana hapsedmekle kalmamış, aynı zamanda, bu alternatif radyo deneyiminin işleyiş biçimlerinde de geçmişe oranla önemli değişimler yaşanmasına neden olmuştur. Ticari radyoculuğun sömürgeleştirdiği iletişim alanı içinde gelişen güçlü rekabet ortamında, topluluk temelli bağımsız radyoculuk deneyiminde yaşanan dönüşümü dört ana eksenle analiz etmek mümkündür. Buna göre finansman açısından bakıldığında erişimin yerini dinleyici inşası; yerelliğin ve eklektisizmin yerini ise ulusal, standartlaşmış bir format almaktadır. Yönetimde katılımcılık, hiyerarşi ile yer değiştirirken, sürecin amatör aktivist yönü, profesyonelleşme ekseninde yeniden biçimlenmektedir. Dinleyici açısından bakıldığında bu süreç; radyo yaşantısının bir parçası olan toplulukla radyo arasında belli bir mesafenin oluşmaya başladığına işaret etmekte, bu çerçevede içinde radyo ile dinleyicisi arasındaki karşılıklılık ilişkisinin yara aldığı, erişimin sınırlandığı ve katılımın azaldığı görülmektedir. Dinleyici ile ilişkilerde, ticari radyolardakine benzer reyting temelli modellere doğru bir geçişin gözlemlendiği bu sürecin bir başka olumsuz etkisi de, dinleyici çeşitliliğinin azalması; azınlık yönelimli farklılaşmış dinleyicinin, kategorik bütünleşmeler içinde erimeye başlamasıdır (Dunaway, 2002:73).

Bir sonraki bölümde, topluluk iletişimi ve etnik pazar kavramları çerçevesinde, Hollanda'da yaşayan göçmen Türk topluluğuna yönelik yayın

yapan radyoların yayın organizasyonları ve yapılarının analizi yapılacaktır. Bu bağlamda, söz konusu radyoların topluluk iletişiminin gerektirdiği katılımcı tartışma ve çok boyutlu haberleşme ortamını sağlayıp sağlamadığının gözlemlenmesi analizin temel eksenini oluşturmaktadır. Söz konusu radyoların, seslendikleri topluluğun kendilerini özgürce ifade edebildikleri, topluluğun kendi gündem ve sorunlarını tartışabildiği ve ortak çıkarların savunulduğu bir iletişim ortamı olarak mı, yoksa topluluğun etnik bir segment olarak reklam verenlere pazarlandığı bir alan olarak mı biçimlendiği sorusundan yola çıkarak, ele aldığımız radyoların topluluk medyası özelliklerini ne ölçüde yansıtabildiği sorgulanacaktır.

Hollanda'da Yaşayan Türklere Yönelik Radyo Yayınları

Hollanda'da Türkçe radyo yayınlarının başlangıcı 1963 yılına kadar uzanmaktadır. Yabancılara yönelik ilk programlar VARA yayın kuruluşunun Madrid, Casablanca, Ankara Hattı adıyla yayına koyduğu bir müzik programıdır. İspanyolca, Arapça ve Türkçe olarak yapılan bu ilk yayınları 1967 yılından başlayarak haber ve güncel gelişmelerle ilgili yayınlar izlemiştir. Türkçe yayınlar daha sonra iki Hollanda kamu yayın kurumundan biri olan NOS'a devredilmiştir. Ardından da 1975 yılından başlayarak bir diğer kamu yayın kurumu olan NPS'e geçmiş ve zaman içinde yayın içeriği, yapısı ve yayın saatinde yaşanan değişimlerle günümüze kadar gelmiştir (H.Can ve E. Can, 2003:58). Ülkesel ölçekte Türkçe olarak yayın yapan bir diğer yayın kurumu olan NMO (Hollanda Müslümanlar Yayın Kurumu) ise vakıf olarak örgütlenmiş özerk bir yayın kurumudur. Bu yayınlar günümüzde yalnızca Hollandaca yapılıyor olmasının yanında, yayın saatini de bir başka vakıf yayın kurumu olan NIO ile paylaşmaktadır. Türkçe radyo yayınlarının yapıldığı bir başka mecra da yerel ölçekteki kablo yayınlarıdır. Belediyelerin çatısı altında veya ticari bir faaliyet olarak tasarlanan bu yayınlar bugün için oldukça dar bir çerçeve içinde kalmakta, dinlenme oranları çok düşük olduğu için yaşamlarını sürdürmekte güçlükler yaşamaktadır. Nitekim, birçok kablo yayını zaman içinde yok olmuş, varlığını sürdüremeyerek kapanmıştır. Yine belediyeler düzeyinde FM bandından yayın yapabilen Türkçe radyoların sayısı da oldukça azdır. Bunların bir örneği Venlo'da yayın hayatını sürdüren Radyo Vatan'dır. Hollanda'daki bir diğer Türkçe yayın deneyimi ise bir web-radyo biçiminde tasarlanmış olan Radyo Deniz'dir. Radyo Deniz'i Ekin Dergisi'nin denetiminde yayın hayatına başlayan ve şu an deneme yayınları aşamasında olan bir başka web-radyo izlemektedir. Hollanda genelinde FM bandından yayın yapan yerel ya da ülkesel ölçekte ticari bir yayın faaliyeti ise bulunmamaktadır.

Hollanda'da yaşayan Türk topluluğuna yönelik yayın yapan radyoların incelenmesinde, temel olarak yukarıda saymış olduğumuz yayınların özelliklerinden yola çıkılmıştır. Buna göre Türklere yönelik yayınlar beş alt başlık altında incelenmiştir. Bununla birlikte radyoların incelenmesinde iki temel kategori ön plana çıkmaktadır. Birinci kategoride, kamu yayınları, alternatif kamu

yayınları ve amatör-alternatif yayınlara, ikinci kategoride ise ticari yayınlara yer almaktadır.

NPS: Azınlık Yayınları

Bugün Hollanda Kamu Yayın Kurumu NPS bünyesinde yürütülen haftalık Türkçe radyo yayınlarının kökeni 1963 yılına kadar uzanmaktadır. Bu yıllarda sosyal demokrat eğilimli bir vakıf şemsiyesi altında yayın yapan ve işçi kesiminin sesi olarak nitelendirilen VARA'nın himayesinde başlayan Türkçe yayınlar, daha sonra bir kamu yayın kurumu olan NOS'a, ardından da 1975 yılında NPS'e devredilmiştir. Hollanda'da ilk Türkçe yayınların VARA bünyesinde başlamasının en önemli nedeni, Hollanda'daki Türk azınlığın büyük çoğunluğunun işçi olmasıdır. Hollanda'da işçi olarak bulunan Türk azınlığın hiçbir bilgi kaynağına sahip olmaması ve ortaya çıkan iletişim gereksinimleri, çalışan kesimleri temsil eden VARA'nın Türkçe yayınlarla ilgili inisiyatifi üstlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Daha sonraki yıllarda VARA bünyesinde başlayan bu ilk Türkçe yayınları üstlenen NOS ve NPS ise VARA'dan ve bir sonraki bölümde ele alacağımız benzer yayın kurumlarından farklı olarak, klasik anlamdaki kamu yayın kurumlarının özelliklerini taşımaktadır. Bilindiği gibi kamu hizmeti yayın kurumlarının işlevlerinden biri de, özellikle toplumsal ve fiziksel anlamda dezavantajlı koşullara sahip olan azınlıklara hizmet götürebilmektir. Kamu yayıncılığı, ticari sistemlerde olduğu gibi, toplumsal farklılıkları, kendine özgü tüketici segmentleri temelindeki istatistiksel bir sınıflandırmaya tabi tutamaz. Toplum içinde, dikkatin kendilerine yönelmesini isteyen azınlık deneyimine sahip altkültürler bulunmaktadır. Bu anlamda kamu yayın kurumları azınlıkların istek ve beklentilerine yönelik enformasyonu ve bu gereksinimleri karşılayacak içerikte programları üretmekle yükümlüdür (Tracey, 1998:26-32). Öte yandan, kamu hizmeti yayıncılık modellerinde dinleyiciler, farklı kimlik ve özelliklerinin ötesinde ortak bir ulusal kültür temelinde, yurttaş üst kimliği etrafında tanımlanırlar. Farklılıklarının yanı sıra, azınlık kültürleri de toplumun bir parçası olarak, yurttaşlık kimliğinin birleştirici şemsiyesi altında ele alınmaktadırlar. Bu anlamda, kamu hizmeti yayın kurumlarının azınlıklara yönelik yayınları aynı zamanda kamunun kimlik politikalarının yansıdığı alanlardan biridir. Bu nedenle farklılaşan gereksinimler ve toplumsal gelişmeler ekseninde kamu politikalarında yaşanan değişimlerin yayın karakteri üzerinde etki sahibi olması kaçınılmazdır. Nitekim NPS bünyesinde yürütülen Türkçe yayınların yapısı ve içeriğinde yıllar içinde yaşanan değişimler bu anlamda dikkat çekicidir.

NPS bünyesindeki Türkçe yayınların yapısında ve içeriğinde yaşanan değişimlerin temelinde, işçi göçünün gelişimi ve bu gelişim süreci içinde ortaya çıkan gereksinimler yatmaktadır. Yayınların ilk başladığı yıllarda, programların hedeflediği dinleyici, çalışıp para kazanmak üzere Hollanda'ya gelmiş olan ve

genellikle yalnız yaşayan ve iki-üç yıl içinde de Türkiye'ye dönmeyi hedefleyen işçilerdir. Bu dinleyici grubunun temel beklenti ve gereksinimleri çocuk parası formlarının ne zaman doldurulacağı; nasıl para yollanacağı gibi basit ve temel bilgiye ulaşabilmek olduğu için, yayınların içeriğinin bu yönde şekillendiği ve birkaç müzik parçasıyla zenginleştirildiği görülmektedir. 70'li yılların ortalarından başlayarak göçün boyut değiştirmesi ve ailelerin de gelmesiyle birlikte sorunlar değişir. Eğitim, uyum ve çalışma yaşamıyla ilgili toplumsal sorunlar gündeme gelir. Bu dönem aynı zamanda işçi örgütlerinin ve öz örgütlerin kurulduğu; göçmen Türk topluluğunun mobilizasyonuna dönük örgütlenme çalışmalarının da başladığı bir dönemdir. O yıllarda NPS Türkçe Redaksiyonu'nu yöneten İnanç Kutluer, radyonun topluma ayak uydurarak, söz konusu gelişmeleri izleyen bir yayın yapısına evrildiğini vurgulamaktadır:

“Benim yaptığım dönemde yarım saat, haftada yarım saattir. En çok dikkat ettiğim, işte bu insanların müziğe de ihtiyacı var, ondan sonra bilgiye de ihtiyacı var, toplumsal gelişmeler hakkında yoruma da ihtiyacı var şeklinde, o yarım saati dengeli bir şekilde doldurmaya çalışırdım... Tabii Türkiye'deki politik gelişmeleri de unutmamak lazım. 72-80 yılları arasındaki gelişmelerin önemli etkileri oldu. Buradaki örgütlenmelere de yansdı, yapılar da yansdı. Dolayısıyla radyo da bunların beraberinde değişik şekiller aldı. 80'li yıllara doğru, Türkiye'den haftalık haber paketimiz vardı, yorum vardı ve bütün hemen hemen buradaki toplumsal hareketlerden haber vardı... Yani benim burada vurgulamak istediğim, bu yıllarla birlikte bu yayının yalnız başına yaşayan işçiye yönelik olmaktan, çok yönlü bir şey olmaya doğru yön değiştirmesi” (İnanç Kutluer).

Bu toplumsal hareketlilik döneminin ardından, göçmen Türk topluluğunun yerleşmesi, örgütlenmesi ve bir azınlık toplumu olarak kendini var etmesi; bir başka deyişle sosyo-kültürel özellikleri itibarıyla belli bir göçmen Türk profilinin ana hatlarıyla belirginleşmesi sürecini takip eden dönemde, çoğunluk toplumuyla ilişkilerin derinleşmeye başladığı, çatışma alanlarının daha net bir biçimde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu dönemde NPS bünyesindeki Türkçe yayınların süresinin günlük 10 dakikadan 20 dakikaya çıktığı ve haber program biçiminin benimsendiği görülmektedir. 1984 senesinden itibaren yayınların sorumluluğunu üstlenen Ahmet Erduran bu gelişmeler doğrultusunda radyo yayınlarının yapısında ve içeriğinde yaşanan değişimleri şu şekilde ele almaktadır:

“Haber program formülünü benimsedik, çünkü ciddi şekilde ana dilde habere ihtiyaç vardı. Yani insanlar Hollanda'da yaşıyorlardı ama kendi çevrelerinde olup biteni, yani Hollanda'daki olayları anlamakta, algılamakta zorluk çekiyorlardı. Ve tabii ki anlaşılmakta da... Anlayamazsan ilişkiler de gelişmiyor, kopukluklar oluyor, yanlış anlamalar insanları uçlara itebiliyor ki o dönemde çok ciddi yaşandı bu olaylar. Hollandalılarla yabancılar arasında anlaşılmakta ciddi uçurumlar vardı, peşin hüküm, bizi dışlıyorlardı, çok acayip dışlıyorlardı... Biz ne yaptık, hem Hollanda toplumuna hem kendi toplumumuza eleştirel, kuşkulu bir yaklaşımla olayları aktarmaya çalıştık;

hem kendi eksiklerimizi, hem Hollanda toplumunun eksiklerini..." (Ahmet Erduran).

Bu yıllarda yayın saatlerinin, söz konusu işlevler doğrultusunda git gide arttığı bir döneme tanıklık edilir. Öte yandan, belli bir periyod içinde günlük 45 dakikaya kadar çıkan Türkçe yayın sürelerinin 2000 yılından itibaren, 11 Eylül sürecini izleyen zaman dilimi içinde hızlı bir biçimde azaltıldığı görülmektedir. Bugün NPS bünyesindeki Türkçe yayınlar 'Türkçe Haftalık Magazin' adı altında haftada bir, Cumartesi günleri, 18:30-19:15 saatleri arasında 45 dakikayla sınırlandırılmıştır. Yayın saatlerindeki bu kısıtlama, yayın stratejisini günlük yayın esasına göre biçimlendirmiş olan radyonun yayın düzeninde güçlükler yaşanmasına yol açmaktadır. Bu durum var olan yayın politikasının şekillenmesinde ve yayının işlevini yerine getirebilmesi noktasında bir handikap olarak görülmekte ve programı işlevsizleşme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Öte yandan, şu an NPS bünyesinde sürdürülen azınlıklara yönelik yayınların 1 Eylül 2008 tarihinden itibaren yeniden NOS'a devredilmesi gündemdedir. Yayınların devriyle birlikte işlevinin de yeniden tanımlandığı görülmektedir. Buna göre şu an için 'kültür, eğitim ve çok kültürlü yaşam' şeklinde biçimlenen yayın işlevi, 'kültür, eğitim ve diğer enformasyonlar biçiminde değiştirilmek istenmektedir. Nitekim, Türkçe Haftalık Magazin programının yapımcılarından Güneş Uz da bu konuya vurgu yapmakta ve 2000'li yıllara gelene dek ciddi sübvansiyonlarla desteklenen ve içinde 17 farklı redaksiyonun yer aldığı azınlıklara yönelik yayınlarla ilgili son yıllardaki olumsuz yaklaşımının temelinde, Hollanda toplumundaki çok kültürlü yapının çökmeye başlaması olduğunu düşünmektedir:

"Hollanda devleti, hükümetler çok kültürlü toplum deneyimi üzerinde o kadar hassasiyetle durmuyorlar artık. Buradaki bir hakkı sen yok ediyorsun, üstelik buradaki insanları çok çaresiz bırakarak. Tamam dinleyici sayısı az olabilir filan ama o kesimin ihtiyacıdır, bunu anlatamıyorsunuz... 11 Eylül'le birlikte çok şey değişti burada, zaten Hollanda Amerika'ya çok oryante bir ülkedir... Eski çok kültürlü toplum, refah toplumu, sosyal devlet gibi kavramlar son dönemde hızlanarak çökmeye başladı" (Güneş Uz).

Özetle, yaklaşık kırk yıldır kamu yayın kurumları tarafından yürütülen Türkçe yayınların gelişim sürecinde, göç deneyiminin geçirdiği evreler ve azınlık politikaları temelinde önemli değişimler ve kırılmalar yaşandığı görülmektedir. İlk yıllarda göçmen işçilere yönelik basit ve işlevsel enformasyon aktarmayı amaçlayan yayınlar, daha sonraki yıllarda, Türk toplumunun örgütlenmesi, biçimlenmesi ve bir azınlık topluluğu olarak kimliğini edinmesi sürecine eşlik etmiştir. Bu işlevin zaman içinde Türklerin toplum içinde kendine bir yer edinmesi, çoğunluk toplumuyla ilişkilerinin düzenlenmesi, çatışma alanlarının ve önyargıların yok edilmesi yönünde geliştiği görülmektedir. Bugünse, özellikle uydu aracılığıyla Türkiye'den yapılan yayınlara erişimin artmasıyla dinleyicisini yitirmesi ve çok kültürlülük temeline oturan azınlık politikalarında yaşanan

değişimler nedeniyle Türkçe yayınların etkisini ve işlevini yitirmeye başladığını saptamak gerekir. Bütün bunların ötesinde, Türkçe yayınların başından beri, klasik kamu hizmeti yayıncılık modellerinin çizdiği çerçeveler ekseninde, temsiliyetçi nosyonlar ve tek yönlü erişim ve hizmet anlayışı çerçevesinde geliştiği de vurgulanmalıdır. Bu yönüyle yayınlar, topluluk içinden çıkan ve toplulukla birlikte gerçekleştirilen alternatif kamu yayınlarından ayrılmaktadır. Yapısal olarak topluluk dinamiklerinden çok, kamu yayın politikalarının azınlık ve kimlik tasarımlarına bağlı olması nedeniyle yayınların dinleyiciyle kurduğu ilişki; hizmet-fayda ekseninde ve tek yönlü olarak (kurumdan dinleyiciye doğru) biçimlenmekte, kurumun tek yanlı olarak tasarladığı hizmet düzlemi ve faydacı araçlar dinleyici tarafında karşılığını yitirdiği ölçüde toplulukla kurulan bağ da yitirilmektedir.

NMO-NIO: Topluluk mu Cemaat mi?

Topluluk iletişimi kavramı ve topluluk medyası uygulamaları, ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye, o bölgenin sosyo-kültürel yapısı, siyasal özellikleriyle toplumsal gereksinim ve beklentiler doğrultusunda belli başlı farklılıklar göstermektedir. Hollanda'da topluluk temelli yayıncılığın, alternatif bir kamu hizmeti yayıncılık modeli olarak, sivil vakıf örgütlenmeleri temelinde kurumsallaştığı görülmektedir. Bu yapı içinde devlet, belli bir çıkar birlikteliği olan ve ortak ilgi, beklenti ve gereksinimler etrafında bir araya gelmiş, ortak bir yaşamı paylaşan ülkesel ölçekteki toplumsal gruplara, temsil yeterliliğine koşut olarak yayın yapma olanağı tanımaktadır. Devlet tarafından finanse edilen bu yapıyı, bildiğimiz klasik anlamdaki kamu hizmeti yayıncılık modellerinden ayıran en temel özelliği, yayınların bir vakıf şemsiyesi altında çoğulcu bir biçimde örgütlenmiş olan toplulukların kendi kararlarıyla ve o topluluğun tasarladığı sınırlar içinde gerçekleştiriliyor olmasıdır. Yapı bu yönüyle merkezîyetçi olmayan bir özellik göstermekte, merkezîyetçi sistemlerdeki topluma hizmet etme düşüncesi yerine, topluma söz hakkı tanıma anlayışına yaslandığı için kuramsal olarak topluluk medyası özelliklerine sahip alternatif bir kamu hizmeti yayıncılık modelinin niteliklerini taşımaktadır. Hollanda Yayıncılık Kurumu NOS ile işbirliği içinde faaliyetlerini sürdüren bu yayın kurumları arasında VARA (Sendikal Yayın Kuruluşu), NCRV (Ulusal Hıristiyan Yayın Birliği) ve TROS (Televizyon-Radyo Yayın Kuruluşu) gibi etkin vakıflar bulunmaktadır.

Hollanda'da göçmen toplulukları temsil eden ülkesel yayınların dini temelli biçimlenmiş vakıflar aracılığıyla gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu yapı içinde göçmen Türk topluluğu, diğer göçmen müslüman topluluklarla aynı şemsiye altında temsil edilmektedir. Buradaki topluluk tanımında temel kriterin etnik özellikler ya da göçmenlik kimliği olmadığı, bunun yerine dini referansların ve cemaat özelliklerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bakımdan, yayın kurumunun temsil ettiği topluluğun ortak kimliği 'müslümanlık' olarak tanımlanmaktadır.

Hollanda'da müslümanlık ortak kimliği etrafında, müslüman göçmen topluluklara yönelik yayın yapan iki yayın kurumu bulunmaktadır. Bunlardan birisi NMO, diğeri ise NIO'dur. NMO'nun 1 saati Hollandaca, 1 saati Türkçe ve 1 saati de Arapça olmak üzere haftada 3 saat olarak gerçekleştirdiği yayın faaliyeti, 2004 yılında alınan bir kararla bugün için tümüyle Hollandaca olarak gerçekleşmektedir. Türkçe ve Arapça yayınların kaldırılma gerekçesi olarak, uydu yayınlarının etkisiyle 3. nesil göçmenlerin radyo dinleme alışkanlıklarını yitirmesi ve 1. nesil'in Hollandaca'yı anlamak konusunda bir sıkıntısının olmaması gösterilmektedir. NMO'nun 3 saatlik yayın faaliyetinde yaşanan bir diğer değişiklik ise 2005 yılının sonlarında kurulan bir diğer islami yayın kurumu olan NIO'nun NMO'nun yayın satlarına ortak olmasıyla, yayın süresinin 1.5 saate düşürülmesidir. Dini referansları ve islami yorumlama tarzları birbirinden farklı olan dini cemaatlerin ortak bir müslüman kimliği altında temsil edilmesinden kaynaklanan sorunların zamanla su yüzüne çıkması ve keskinleşmesi NMO bünyesindeki bazı cemaatlerin yönetimden çekilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu ayrılıştaki temel gerekçe yayınların içeriklerinin bazı cemaatlerin dini referanslarını ve gereksinimlerini karşılayamıyor olmasıdır.

Vakıf temelinde kurulan yayın kurumunun yönetimi, devletten tamamen bağımsız olarak vakfı oluşturan toplulukları, grupları, cemaatleri temsil eden kişilerden oluşmaktadır. Bu özerk yönetim, yayın politikasını ve amaçlarını belirlemek ve bunu denetlemekle yükümlü merci olarak faaliyet göstermektedir. Yönetim bu misyon ve hedefler doğrultusunda profesyonel bir idareciyi kurumun başına atamaktadır. Yayını yapacak kadro, idari yapılanma, yayın akışı ve örgütlenmeyi bu yönetici tarafından kendisine iletilen görev ve hedefler etrafında biçimlendirilmektedir. NIO redaksiyonunda görevli program yapımcısı Burhanettin Carlak, kurumun yayın politikasını, "özellikle müslümanları ilgilendiren, islamın doğru anlatılmasıyla ilgili her şey bizim yayın kapsamımıza girer" biçiminde tanımlamaktadır. Bu politika kurum tarafından belirlenmekte, yayınlarla ilgili tüm maliyetler ve personel giderleri ise devlet tarafından finanse edilmektedir.

Kurumun programcılık faaliyetleri, yayın akışını, içeriğini ve program üretim süreçlerini üstlenen profesyonel kadrolar tarafından biçimlendirilmektedir. NIO'nun yayın organizasyonunun başında idari sorumlu olarak Hollandalı bir yönetici görev almakta, onun altında profesyonel redaktör ve programcılar yer almaktadır. Üretim sürecinde yer alan kadroların oluşmasında, radyonun seslendiği topluluğun içinden çıkmış olmak ve o topluluğu tanımak yeterli bir ölçüt olarak kabul edilmemekte; üretim sürecinin biçimlenmesinde temel kriter olarak profesyonel ölçütleri yerine getirme ve programcılık bilgi ve birikimine sahip olma koşulu aranmaktadır:

"Türk arkadaşlar var, Faslı arkadaşlar var, bir ara Surinam kökenli Pakistanlı bir arkadaş vardı... Hollandalı var; önemli olan mesleki açıdan belli kıstasları yerine getiriyor olması, bir de Hollandaca'yı iyi bilmesi, işi yapması önemli.

İlla Türk olacak diye bir şey yok, teoride hepsi Hollandalı olabilir, hepsi Türk olabilir, önemli olan yaptığı iş" (Burhanettin Carlak).

Bu bağlamda, program üretim süreçlerine, topluluk medyalarında sıklıkla rastlanan türde topluluk üyelerinden amatörlerle, gönüllü program yapımcılarının dahil edilmediği görülmektedir. Nitekim, tamamen profesyonel bir çerçevede gerçekleşen üretim sürecine topluluk üyelerinin katılımı da güçleşmektedir.

Topluluk iletişimi açısından, özellikle 'topluluk' tanımı çerçevesinde bakıldığında NIO ve NMO gibi yayın kurumlarının, temsil ettikleri toplumsal grupları dini cemaatler ekseninde tanımlamaları önemli bir çelişki oluşturmaktadır. Bu çelişkinin temelinde, cemaat kalıpları içinde tanımlanan toplulukların, modern toplumlara özgü toplumsallaşma deneyimini yaşayamamalarına yapılan vurgu yatmaktadır. Bu bağlamda topluluk, toplumsal; toplumdaki diğer grup ve yapılarla iletişim içinde olan demokratik bir yapıken, cemaat içe dönük, kapalı bir yapı ve toplumdaki diğer gruplarla bağlantısı zayıf, soyutlanmış bir grup olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bir topluluk medyasından beklenen, temsil ettiği toplumsal grubu kendi içine hapsedmek değil; o topluluğun sesi olmak suretiyle, onun demokratik toplumun bir parçası olarak kendisine güçlü bir yer edinebilmesine katkıda bulunmaktır. Bu bağlamda cemaat tanımlaması, kapalı bir toplumsallaşmaya atıfta bulunduğu ölçüde, dini cemaatlere dönük yayınların topluluk medyası özelliklerini ve işlevlerini edinmesi güçleşmektedir. Öte yandan, özellikle NMO'nun yayınlarında, sözünü ettiğimiz türdeki katı ve kapalı cemaat ilişkilerini aşmaya ve temsil ettiği topluluğu ve 'müslüman' kimliğini çoğulcu demokratik toplumun değerleri etrafında yeniden tanımlamaya dönük çabalar da göze çarpmaktadır.

NIO ve NMO'da dikkat çekici olan bir diğer unsur, profesyonel kimliğin topluluk kimliğinin önüne geçmesi ve tanımlanan misyonların yer yer kamunun kimlik ve entegrasyon politikalarıyla çakışmasıdır. Merkezîyetçi bir program üretim sürecini ifade eden aşırı profesyonelleşme eğilimi ve eğitici / biçimlendirici misyonların ön plana çıkması, klasik kamu hizmeti yayıncılık modellerinin tek yönlü erişim esasına dayanan paternalist ve temsili yapısını hatırlatmaktadır. Bu durum, topluluk iletişiminin temel unsurlarından olan kolektif üretim anlayışına zarar vermekte ve topluluk üyelerinin radyo yayınlarına etkin ve aktif bir biçimde katılabilmesini engellemektedir.

Dinleyicisini Arayan Radyo: Radyo Vatan

Hollanda'da yaşayan Türklere yönelik yayın yapan radyolar arasında, topluluk medyası özelliği taşıyan ve belediyelerin kendi kararlarıyla biçimlenen yerel ölçekli alternatif kamu yayınları da bir başka kategoriye oluşturmaktadır. Bu tip yayınlar bölgesel bir nitelikte olup, yayın stratejileri ve yapıları açısından yerel

yönetimden yerel yönetime farklılıklar göstermektedir⁴. Yerel ölçekte Türk topluluğuna yönelik hem kablo üzerinden hem de FM bandından yapılan Türkçe yayınların sayısı ve yayın saatleri sembolik olmakla birlikte, yapısal olarak bu yayınlar topluluk radyosu kavramının bazı özelliklerini taşımaları açısından dikkate değerdir. Bu yayınlar arasında Hollanda'nın Almanya sınırındaki küçük bir şehir olan Venlo'da faaliyet gösteren Radyo Vatan önemli bir örnektir. Radyo Vatan adı altında 96.9 frekansı üzerinden, haftada bir gün bir saat olarak yapılan bu yayın Venlo belediyesine ait yerel radyonun şemsiyesi altında yürütülmektedir. Venlo Belediyesi üzerinden bölgede yaşayan çeşitli etnik gruplara ve çıkar gruplarına yayın saati bölüşümü ilkesine göre sağlanan bu yayın yerel ölçekte bir kamu hizmeti yayını biçiminde örgütlenmiştir. Bu yapı içinde, kadınlar, işçiler, öğrenciler gibi gruplarla, etnik özelliklere sahip toplulukları temsil eden sivil toplum örgütlerinden üyeler, radyonun yayın kurulunu oluşturmakta ve ülkesel kamu hizmeti yayın kurumu NOS'un çizdiği çerçeveler içinde yayınların örgütlenmesini ve yönetimini üstlenmektedir. Yayınların amacı, Venlo'da yaşayan farklı toplumsal gruplara ve çıkar çevrelerine, kendilerini ifade edebilecekleri bir kültürel alış veriş ve haberleşme olanağı sağlayarak, topluluk iletişimine katkıda bulunmaktır. Bu yönüyle toplumdaki çok kültürlü yapının desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Yayın kuruluşu içinde, kadrolu bir radyo müdürü ve teknik elemanlar dışındaki çalışanlar amatör ve gönüllü programcılardan oluşmaktadır. Farklı grupların temsilcilerinden oluşan yayın kurulu üyeleri, yayınları izlemekte ve raporlar hazırlayarak yayın kuruluna sunmaktadırlar. Bu yönüyle radyo, katılımcı, çok sesli ve demokratik bir yayın anlayışını hayata geçirme amacını gütmektedir.

Radyo Vatan'ın haftalık bir saat olan yayınları da yine gönüllü programcılar tarafından yürütülmektedir. Türkçe yayınların içeriğini, aktüel olarak tasarlanmış müzik yayınları ve az sayıdaki kültür-sanat ağırlıklı enformasyonla bazı eğitici nitelikte programlar ve tartışmalar oluşturmaktadır. Topluluk içinden gönüllü programcılar hazırladıkları programların en büyük handikapının yayın saati sınırlamasından kaynaklanan kesintiler ve süreklilik konusunda yaşanan sıkıntılar olduğu görülmektedir. Haftada bir saatlik yayının dinleyiciyle sürekli ve yakın bir ilişki kurma noktasında yetersiz kaldığının altını çizmek gerekir. Yayınların gönüllü programcılar tarafından yürütüldüğü de düşünüldüğünde bu sürekliliği ve yayın disiplini sağlamak konusunda güçlüklerin yaşanması doğaldır.

⁴ Hollanda kamu yönetiminin temelini oluşturan güçlü yerinden yönetim mekanizmaları sayesinde her belediye, kendi gereksinimleri ve o bölgede yaşayan toplulukların ve çıkar gruplarının beklentileri doğrultusunda farklı yerel yayıncılık politikalarını hayata geçirebilmektedir. Bazı bölgelerde Türklere yönelik yayınlar için yalnızca kablo üzerinden faaliyetler teşvik edilmekte, bazı yerlerde FM bandından yayınların desteklenebildiği de görülmektedir. Kimi belediyeler, göçmen toplulukların kendi dillerinde yayın yapmalarına sıcak bakarken bazı belediyeler, yayınları başka bağlam ve amaçlar doğrultusunda şekillendirmek istemektedir. Bir başka deyişle yerel ölçekte bir Türkçe yayın faaliyeti gerçekleştirmek için, yayının nasıl bir amaca hizmet edeceğini ve ne tip bir ihtiyaca yanıt vereceğini açık ve net olarak belirlemek ve bu gereklilik konusunda yerel yönetimi ikna etmek gerekmektedir.

Radyonun finansmanı ise tümüyle belediye tarafından karşılanmaktadır. Gönüllü program yapımcılarına teknik destek ve eğitim veren kadrolu radyo çalışanlarının ve radyo müdürünün maaşları da yine yerel yönetim tarafından karşılanmaktadır.

Radyo Vatan'ın, şemsiyesi altında yayın yapığı Venlo'daki bu yerel yayın, misyonu, yönetsel yapısı, program üretim süreçleri ve finansman yapısı itibariyle teorik olarak topluluk radyosu özelliklerinin bir çoğunu taşıyor görünmektedir. Fakat topluluk radyolarının en önemli işlevlerinden biri olan 'topluluk' yaşamına etkin bir biçimde nüfuz etme ve topluluğı da radyonun yayın içeriğine dahil etme misyonunu tam olarak hayata geçirememektedir. Hiç kuşkusuz yayın saatlerinin darlığı bu işlevin yerine getirilmesinin önündeki en büyük engeldir. Bu durum radyonun dar bir dinleyici çevresi içine hapsolan bir yayın yapmasına neden olmakta; radyo, programları yapan gönüllülerle, onları dinleyen yakın çevreleri arasında sıkışıp kaldığı için, topluluğun bütününe yönelik çok yönlü ve harekete geçirici bir yayın yapısına kavuşmamaktadır. Venlo'daki radyonun yayın kurulunda Türk topluluğunun temsilcisi olarak bulunan Muhlis Ayboğan, yayınların Türk topluluğunun beklentilerine yanıt verememesinin nedenleri arasında en önemlilerinden birisi olarak dinleyiciyle yakın bir ilişki kurulamamasını göstermektedir:

"Bu yayınları yapanlar genelden çok, ilgi duyan gençler. Şöyle program içeriğine baktığım zaman, telefon edenler de hep birbirini tanıyanlar; o ona istek gönderiyor o ona... Buradaki hayata dönük, sorunlara dönük, yaşam koşullarına dönük şeyler, pek dinleyici olmadığı için olmuyor. Programı yapanlar da gönüllü olduğu için çok fazla detaylı yapamıyorlar bunu. Ben zaman zaman onlara diyorum ki, ilgisini çekmek için telefonunu alın. Alın telefonunu açın bir eve, şu anda biz yayındayız, bizi dinliyor musunuz veya dinlemiyorlarsa biz şu kanalda yayın yapıyoruz, lütfen bizi dinleyin. Sizin için bir istek var mı, bir yakınınız için bir istek var mı?.. Veya düğünlerde gelin en azından düğünlerdeki gençlerle röportaj yapın. Ama onlar da haklı, kimi talebe, kimi çalışıyor, zamanlamayı yapamıyorlar" (Muhlis Ayboğan).

Sonuç olarak, yayınlardaki süre kısıtlaması nedeniyle (özellikle yayın misyonunun hayata geçirilebilmesi açısından önemli olan) sistemli bir yayın örgütlenmesinin, yayın disiplininin ve devamlılığın sağlanamaması; özellikle Türkiye'den yapılan uydu yayınları aracılığıyla ilgisini büyük ölçüde 'Anavatan'a yöneltmiş olan dinleyiciye, Hollanda'da yaşamının getirdiğı sorunlarının çözümüne yönelik ve gündelik yaşama ilişkin gerçek gündemlere yönelik alternatifler sunamama; gereksinim ve beklentilere yanıt verebilecek bilgi ve haberi üretememe; topluluğun yaşantısına etkin bir biçimde nüfuz edememe ve dinleyiciyle interaktif bir ilişki içine girememe ve amatör programcılıktan kaynaklanan sorunları aşmaya dönük stratejiler geliştirememe gibi nedenlerle radyonun topluluk iletişimi açısından işlevsiz bir görünümde olduğunun belirtilmesi gerekmektedir.

Mikro Global Radyo: Radyo Deniz

1999 yılında Hollanda'nın Rotterdam şehrinde Özcan Özbay tarafından kurulan Radyo Deniz, Hollanda'da Türkçe yayın yapan ilk ve tek web-radyo olma özelliğiyle⁵ ilginç ve kayda değer bir örnek olarak ön plana çıkmaktadır. Bütünüyle amatör bir yayıncılık anlayışının egemen olduğu radyo, bir şahıs faaliyeti olarak klasik radyo yayıncılığı formlarından ayrılmakta ve internetin etkileşimli özelliklerinden yararlanarak yalnızca Hollanda'da değil dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan Türk dinleyicileriyle sıcak bir iletişim kurmaktadır. Özcan Özbay, Radyo Deniz'i kurma amacını anlatırken, "birisine 'bakar mısınız' dediğimde, adam 'ha' yerine 'efendim' desin diye ben bu işe girdim" şeklinde bir açıklama getirmektedir. Bu bağlamda radyonun görevini, Türk kültürünün en önemli parçası olarak nitelendirdiği Türkçe'nin unutulmaması ve güzel kullanılmasıyla, Hollanda'da yaşayan Türk topluluğunun, modern yaşamın ve kent kültürünün gerektirdiği yaşam tarzlarına uyum sağlaması biçiminde açıklamak mümkündür. Bununla birlikte bu görevin, bir radyo yayın politikası olarak sistematik bir biçimde programlara yansdığından ve misyon çerçevesinde sınırları net bir biçimde çizilmiş bir yayın düzeninin varlığından söz etmek güçtür. Bunun en önemli nedeni ise, daha önce de belirtildiği gibi yayının bütünüyle amatör bir çerçeve içinde gelişmesi, yayın yönetimi ve prosedürleriyle güçlü bir yayın içi denetimin bulunmayışıdır. Bu bakımdan yayın düzeni ile ilgili ortak kararlardan, sistemli bir editoryal ve yönetsel çalışmadan söz etmek oldukça güçtür.

Programcılık açısından bakıldığında internetin güçlü etkileşim özelliği sayesinde, dünyanın çeşitli ülkelerinden dinleyicilerin aynı zamanda program üretim süreçlerine katılabildiği kolektif bir anlayışın hayata geçirilebildiği görülmektedir. Tatil dönemleri dışında sayısı daha fazla olmakla birlikte, şu an radyoda, Hollanda, Türkiye, Almanya, Belçika ve İngiltere olmak üzere çeşitli ülkelerde yaşayan ve kendi programlarını üreten amatör programcılar radyonun yayınlarına etkin bir katkı sağlamaktadırlar. Radyonun sürekli dinleyicileri arasında program yapmak isteyenler için yayına katılabilme konusunda tek referansın, kendisini radyonun 'her şeyi' olarak tanımlayan Özcan Özbay olduğunun altı çizilmelidir. Program kararlarının alınmasında belirleyici olan tek bir kişinin varlığından söz etmek mümkün olsa da, yayın, program yapmak isteyen herkese açık bir nitelik göstermekte ve bu yönüyle güçlü insani ilişkilerin yaşandığı bir buluşma noktası olarak işlev görmektedir:

"Dinleyicilerden birisi program yapmak istediğinde konuşuyorum ben kendisiyle. Ne yapacağını da tabii soruyorsunuz. Radyo yönetimi gibi bir şey yok. RTÜK mütük hepsi benim burada. Ne arıyorsanız hepsi benim. Teknikçi, çaycı... hepsi benim burada. Almanya'daki programcımız 5-6 senedir program yapıyor, ben o kadıncağızı daha hiç görmedim. Tabii

⁵ Yine Rotterdam'da Ekin Dergisi kontrolünde başlayan bir web-radro deneyimi daha bulunmaktadır. Bu yayın henüz deneme aşamasında olduğu için, faaliyetteki tek web-radyo olarak Radyo Deniz ismi zikredilmiştir.

buradaki net üzerinden ilişkimiz abi kardeş gibidir. Sıkıntısı olur, kadın evli bana anlatır, çocuğunun derdi olur bana anlatır” (Özcan Özbay).

Radyo Deniz’de müzik yayınlarının ağırlıklı bir yer tuttuğu görülmektedir. Türkçe ve oranı az olmakla birlikte Kürtçe müzik parçalarından oluşan müzik yayınları gündüz saatlerini kapsarken, akşam yayınları, kültür sanat ağırlıklı programlarla tartışma programlarına ayrılmıştır. Bunun yanında Ankara’da yaşayan gönüllü bir katılımcı tarafından hazırlanan haber paketleri de yayına alınmaktadır. Radyo Deniz bir internet portalı biçiminde tasarlanmış yapısıyla, dinleyicisiyle yalnızca radyo faaliyeti çerçevesinde değil, 24 saat sınırsız erişim olanağı sunan on-line tüm faaliyetler aracılığıyla ilişki kurabilmektedir. Sohbet odaları, forumlar, yarışmalar ve yazılı materyal üzerinden sürekli ve kopmayan bir etkileşimin sağlanması bu sayede olanaklı olmaktadır. Portal’daki bilgi ve haber akışı da gene dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan gönüllü moderatörler tarafından organize edilmektedir.

Radyo Deniz, bir şahıs faaliyeti olması nedeniyle, kuramsal olarak bir özel girişimdir. Bununla birlikte klasik bir ticari operasyon olma özelliğinden oldukça uzaktır. Daha önce de belirtildiği gibi bütünüyle gönüllülük esasına dayanan bu amatör yayıncılığın finansmanında kimi güçlükler yaşanmaktadır:

“Burada herkes gönüllü olarak çalışıyor. Tabii, sizin de bir geliriniz olmuyor o zaman. Aksine ben cebimden ödüyorum. İşte dedim ya, benim çıkış noktam hobiydi. Hobî daha sonra insanları kurtarmayı düşünmeye gitti. Türkçe’yi kurtarma düşüncesine gitti. Şimdi hobi o kadar ileri gitti ki, bir misyon oluştu. Aylık ortalama iki buçuk milyon insanla uğraşıyorum bu radyo dolayısıyla” (Özcan Özbay).

Radyo Deniz ticari bir amaçla değil, ama gönüllülük esasına dayanan amatör bir radyo olarak kendisini ayakta tutacak ve işlevini sürdürebilmesine olanak sağlayacak azami finansmanı elde etmek noktasında reklama yer verebilmektedir. Ama bu gelirlerin, klasik ticari operasyonlarla karşılaştırıldığında çok düşük kaldığı görülmektedir. Günde ortalama 5-6 reklamın yayınlandığı radyonun kurumsal bir kimliğinin olmaması; bir dernek, sivil toplum örgütü, kamu ya da belediye desteğinden yoksun olması da gelir elde etme konusunda güçlükler yaşanmasına neden olmaktadır.

Radyo Deniz, kişisel bir heves ve çabayla kurulmuş olması, amatör yapısı ve kişilere bağlı işleyişiyle alternatif radyo literatürü çerçevesinde bir topluluk radyosundan çok bir tür ‘mikro radyo’ biçiminde nitelendirilebilecek bir radyo görünümündedir. Radyoculuk alanında henüz net bir yasal statüye ve düzenlemeye sahip olmayan web üzerinden yapılan bu tür yayınlar, örgütlü bir hareketi yansıtmamaktadır. Bu çerçevede bu yayınları daha ziyade pahalı lisans ücretleri ve telif yasalarından başışık tutulmak adına düzenlemelerden kendini kurtarmak isteyen ve dolayısıyla koordine bir görünüm sunmayan bir faaliyet

olarak nitelendirilen mikro yayınlarla özdeşleştirmek daha olanaklı gözükmemektedir (Hendy, 2000:16). Nitekim mikro radyoların yasal topluluk radyolarıyla karşılaştırıldığında, ifade özgürlüğü sorununu topluluk ölçeğinden çok, kişisel ölçekte ele alma eğilimlerinin daha güçlü olduğu bilinmektedir (Hendy, 2000:16). Dolayısıyla örgütlü ve koordine bir yayın olmaktan çok, kişisel yönelimlerin ön plana çıktığı bir yapı olması nedeniyle Radyo Deniz'i mikro yayıncılık felsefesi üzerine oturan amatör, alternatif bir web radyo biçiminde nitelemek daha doğru olacaktır.

Öte yandan, gerçek anlamda koordine ve örgütlü bir hareket olmamakla birlikte, Radyo Deniz'in erişim açısından, mikro yayınlarla kıyaslanmayacak ölçüde geniş bir etki alanına sahip olduğunu belirtmek gerekmektedir. Buna ek olarak, radyonun dinleyicisi ile kurduğu yakın ve sıcak karşılıklı ilişki de dikkate değerdir. Radyo, katılımı özendiren, dinleyicisine açık yapısı, gönüllü ve kolektif bir üretimle biçimlenen programcılık anlayışıyla yer yer 'topluluk radyosu' özellikleri de edinmektedir. Fakat topluluk radyolarında olduğu gibi tanımlanmış bir topluluğa ve belli ortak çıkarlara hizmet eden bir yapıya sahip değildir. Yine topluluk radyolarında olduğu gibi, belli bir topluluk ve bu topluluğun örgütlü yapıları tarafından sistemli bir biçimde desteklenmemekte; katılım (finans, yönetim ve program üretimi açısından) örgütlü bir biçimde ve belli hedef ve planlar doğrultusunda gerçekleşmemektedir. Bu bakımdan radyo, ortak nitelik ve çıkarları değil, ama ortak duyguları paylaşan (gurbet, sıra, özlem vb.), çeşitli kesimlerden ve çıkar gruplarından farklı nitelikteki insanlar için bir buluşma noktası işlevi görmektedir; dinleyicilerin kendilerini ifade edebildikleri ve yabancı bir ülkede yaşamının getirdiği duygusal zorlukları paylaşarak azalttıkları bir iletişim ortamı olarak faaliyet göstermektedir.

Etnik Segment Olarak Dinleyici: Ticari Yayınlar

Daha önce de vurguladığımız gibi, geleneksel kitle iletişim sistemleri karşısında, merkezi olmayan bir yapıya doğru yön değiştiren yayıncılık alanında yaşanan bir başka önemli dönüşüm de, dinleyici pazarının kitlesel olmaktan çıkıp segmentleşme yönünde biçim değiştirmesidir. Bu süreçte anlamını bulan temel düşünce, reklam verenlerin mallarını satmak için, mümkün olan en fazla izleyici kitlesine ulaşmaktan çok, potansiyel alıcılara seslenmenin daha verimli bir yöntem olduğunu keşfetmiş olmalarıyla yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda reklam verenler belli bir yaş, cinsiyet ya da gelir grubuna seslenen programları ürünlerinin reklamı için daha etkin bir mecra olarak benimseme eğilimine girmişlerdir. Bu çerçevede içinde bazı kitle medyasının azınlıkları ve göçmen toplulukları dinleyici segmentleşme stratejileri çerçevesinde tanımlamaları da kaçınılmazdır. Nitekim topluluklar, ortak nitelikleri ve/veya çıkarları paylaşan bir grup insan biçiminde tanımlandıkları ölçüde, reklam verenlere pazarlanmaya uygun ünitelerdir. Dinleyicisini etnik segment biçiminde tanımlayan uzmanlaşmış kitle medyası içinde ticari girişim olarak 'başarı' kazanmış örneklerle

rastlamak mümkündür⁶. Bununla birlikte Hollanda'daki radyo mecrası içinde, 'etnik segment' biçiminde tanımlanmaya uygun göçmen Türk topluluğuna yönelik güçlü ve etkin bir ticari radyo yayın faaliyetinin oluşmadığı görülmektedir. Şu an için Hollanda'da FM bandı üzerinden ticari yayın yapan Türkçe radyo bulunmamaktadır. Türkçe ticari yayınların genel olarak kablo üzerinden yapıldığı Hollanda'da, Son FM, Som Medya gibi radyo mecrasına iddialı bir giriş yapan kablolu yayın deneyimlerinin başarısızlıkla sonuçlandığı görülmektedir. Türklere yönelik bir başka ticari yayın deneyimi ise, henüz deneme yayını aşamasında olan ve web üzerinden faaliyet gösteren Radyo Ekin'dir. Ekin Dergisi'nin denetiminde yayına başlayan radyonun 'etnik pazar' stratejisi temelinde etkin bir ticari girişime dönüşüp dönüşmeyeceğini ise zaman gösterecektir.

Hollanda'da göçmen Türk topluluğuna dönük dinleyici segmentleşmesi stratejisi üzerine oturan ticari radyo yayıncılığının gelişmemiş olmasının nedenleri üç madde altında toplanabilir. Bunlardan birincisi Hollanda kaynaklı Türkçe yayınların yeteri kadar dinleyicisinin olmaması, radyoların dinlenme paylarının düşük oranlarda olmasıdır. Bu durum radyoyu, net bir biçimde tanımlanmış hedef dinleyici grubunun varlığına rağmen, reklam mesajının iletilmesi açısından efektif bir araç konumu edinmekten uzak tutmaktadır. İkinci neden Hollanda Türk toplumunun, sanayi ve ticaret alanında yeterli ekonomik güce ve birikime sahip olamamasıdır. Bir başka deyişle göçmen Türk topluluğunun küçük işletmeler düzeyinde kalan ekonomik faaliyet alanı, radyoların güçlü bir ticari kuruluşa dönüşebilmelerine olanak sağlayacak reklam döngüsünün yaratılması noktasında yetersiz kalmaktadır. Üçüncü neden ise karasal yayın yapmak için ödenmesi gereken FM bandı ücretlerinin yüksek olması nedeniyle, kablolu yayınların tercih edilmesidir. Kablo yayınlarının dinamik bir araç olan radyonun her yerde dinlenebilme özelliğine yanıt verememesi nedeniyle dinleme olanağı kısıtlanmakta, dolayısıyla dinlenirlik oranları düşük düzeylerde kalmaktadır.

Sonuç olarak, Hollanda'da yaşayan Türklere yönelik yayın yapan kamu yayınları, alternatif kamu yayınları ve ticari radyo yayınlarının tümünün genel olarak dinleyicisiyle güçlü bir bağ kuramadığı ve göçmen Türk topluluğunun yaşantısına etkin bir biçimde nüfuz edemediği için işlevsizleştiği değerlendirilmesini yapmak mümkündür. Bir sonraki bölümde Hollanda'da Türklere yönelik yayın yapan radyoların bir iletişim aracı olarak gücünü kurumsallaştıramamasının ve göçmen Türk topluluğunun ortak çıkarlarının yansıdığı; beklenti, istek ve gereksinimlerine yanıt verebilecek türde güçlü topluluk medyası niteliğini kazanamamasının nedenleri, Hollanda göç deneyimi ve Hollanda göçmen Türk toplumunun sosyo kültürel özellikleri ekseninde tartışılacaktır.

⁶ Bu örneklerden biri, güçlü bir Alman yayın kurumu bünyesinde Almanya'da yaşayan Türkler'e yönelik, Türkçe olarak yayın yapan Metropol FM'dir. Yayın stratejisini 'ethnic marketing' stratejisi üzerine kuran radyo, Almanya'daki Türkler arasında yaygın dinlenme oranına sahip etkin bir ticari operasyondur; bkz. Özden Cankaya ve diğ., "Almanya'da Türk Medyası: Entegrasyon Sorunu", *İleti-ş-im*, sayı 3, Aralık 2005, s.8-44.

Hollanda Çokkültürlülük, Göçmen Politikaları ve Türk Göçünün Kısa Tarihi

Hollanda göç olgusuna yabancı olmayan bir ülkedir. Uzun yıllardan beri başka ülkelere kendi insanını göçmen olarak gönderirken, diğer yandan da kendisi başka ülkelere gelen insanlara evsahipliği yapmaktadır. Can ve Can'ın aktarımlarıyla Hollanda daha 1570'lerde diğer ülkelere göçmen göndermeye başlamış, 1840-1940 arasında yaklaşık 250 bin Hollandalı başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere birçok ülkeye göç etmiştir. (H.Can ve E. Can, 2003:16). Bu sayı 1940-1985 arasında ise 500 bine ulaşmış, bu göçmenlerin yaklaşık 185 bini Kanada'ya, 156 bini Avustralya'ya, 90 bini ABD'ye, 36 bini ise Yeni Zelanda'ya gitmiştir.

Bununla birlikte 1635 yılından beri Hollanda'ya göçmenlerin geldiği bilinmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan önce gelen göçmenlerin sayısı 140 binken, 1950-1960 arası çok yoğun olarak Güney Avrupa ülkelerinden gelen bir işçi göçüyle karşılaşmıştır. Ancak bunlardan Yugoslavya, İtalya ve İspanya'dan gelenler bir süre sonra büyük oranda ülkelerine dönmüş bunların yerini ise büyük oranda Türkler, Faslılar ve Surinamlılar almaya başlamıştır.

Hollanda'nın daha sonradan göçmen politikasıyla da ilişkilendirilecek olan çokkültürlülük konusuna yaklaşımı ise Avrupa'daki diğer örneklerin tamamından farklı biçimde şekillenmiştir. Chambon'un da belirttiği gibi 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında yaşanan Katolik ve Protestanlar arasındaki çatışma ve bunun aşılması noktasındaki bir uzlaşma arayışı dinsel topluluklar tanınması temeline dayanan bir çokkültürlülük yaklaşımının temellerini atmıştır (Chambon, 2001). Hollanda'nın bu çokkültürlülük algısı bu çerçevede bireylerin taşıdığı kültürel kimlikler ve onların bireysel entegrasyon potansiyelleri üzerinden değil, bir topluluğa ait olma durumuyla ilişkili olarak tanımlanmaktadır. Zaten Entzinger'in de belirttiği gibi çokkültürlülük kavramı kaynağını bireylerden ziyade farklı grup ya da topluluklardan oluşmuş bir bütün olarak gören bir toplum anlayışından almaktadır ve bu durum Hollanda'nın çokkültürlülük sisteminde kendini çok açık bir biçimde göstermektedir (Entzinger, 1994:27). Doytcheva'nın da altını çizdiği gibi "bölümleme sistemi" olarak adlandırılabilir Hollanda çokkültürlülük sistemi geleneksel olarak dinsel ve kültürel çoğulculuğa dayanmakta ve bu sistem içinde her bir dinsel topluluk kendi kurumlarını (okul, sendika, parti vs.) kurma ve geliştirme hakkına sahip olarak görülmektedir (Doytcheva, 2005:58). Bu sistem göçmenlerle ilgili olarak ele alındığında Hollanda Anayasası'ndaki düzenleniş biçimiyle haklar ve özgürlükler bakımından Avrupa'daki en cömert sistem olarak göze çarpmaktadır. Bu düşüncenin göçmen politikasına ilk somut yansımaları 1980'lerin başında kendini göstermeye başlayan ve "etnik azınlık" politikası olarak tanımlanan bir siyasal yaklaşımda görülmeye başlanmış, bu yaklaşım çerçevesinde yeni yerleşen ülkedeki göçmen azınlıklarını kendi kültürel kimliklerini ve geleneklerini koruyabilmesi resmi olarak amaçlanmıştır. Bu

noktada bu göçmen azınlık ve çokkültürlülük siyaseti devlet okullarında azınlıklarının kendi dillerinin öğretilmesi, devlet tarafından ekonomik olarak desteklenen özel dini okulların kurulması, günümüzde devlet tarafından tanınan beş göçmen topluluk için danışma kurullarının oluşturulması, etnik derneklerin ve dinsel ve geleneksel uygulamaların desteklenmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gibi ölçütleri kapsamaktadır (Doytcheva, 2005:58).

Türkiye'den Hollanda'ya olan göçün tarihi ise bu ülkenin göç tarihi içinde değerlendirildiğinde oldukça kısa bir geçmişe sahip olarak görülebilir. Entzinger'in de belirttiği gibi Kuzey-Batı Avrupa'nın büyük bir bölümünde görüldüğü gibi 60'larda ve 70'lerin başında niteliksiz işçiler özellikle ağır işlerde çalıştırılmak üzere Akdeniz havzasındaki ülkelerden toplanmaya başlanmış, bu çerçevede Türkler de "konuk işçiler" olarak bu yıllarda Hollanda'ya gelmişlerdir (Entzinger, 1994:22). Bu ilk göçmen işçilerin geçici çalışanlar olarak görülmesi o dönemde Hollanda'nın resmi otoritelerce henüz bir göç ülkesi olarak değerlendirmemesine karşın, bu işçilerin kısa süreli uyumunu ve anavatanlarına dönüşlerini kolaylaştıracak birtakım politikaların geliştirilmesi sonucunu beraberinde getirmiştir. Bu noktada özellikle 60'lı yılların bütün Batı Avrupa'da sosyal refah devletinin gelişiminin en üst düzeye çıktığı bir dönem olması, bu politikaların ekonomik ve toplumsal boyutlarının daha rahat bir biçimde uygulamaya konulmasını kolaylaştırmış, göçmen gruplar da özellikle sosyal çalışma ajanslarının gözetiminde özel ilgi gösterilmesi gereken topluluklar olarak görülmeye başlanmıştır. Entzinger'in de altını çizdiği gibi aslında ilk aşamada bu geçicilik düşüncesine paralel olarak Türkler ve benzeri nedenlerle göç etmiş diğer toplulukların kendi kültürel ve gündelik yaşam alışkanlıklarıyla uyumlarını korumalarına özen gösterilmiş, böylece bu yaklaşımların onların geri dönüş düşüncesine daha sıcak bakmalarını sağlayacağı umulmuştur (Entzinger, 1994:22). Ancak zaman içinde konuk işçilerin geçici göçmenler olmadıkları olgusuyla yüzleşmek zorunda kalan Hollanda devleti bu politikalarda bazı değişiklikler yapma gerekliliğini de gündeme getirmek zorunda kalmıştır. Bu çerçevede 1983 yılında ilk defa Türkiye'den gelen göçün kalıcı olduğu bir resmi kurum tarafından açıklanmış, 2000 yılına gelindiğinde yabancıların kalıcı olduğu resmi bir devlet politikası içinde kabul edilmiştir (H.Can ve E. Can, 2003:23).

Türklerin Hollanda'ya göç tarihleri içinde toplumsal ve çalışma koşulları da Hollanda'nın göçmen topluluklara olan yaklaşımının değişmesine paralel olarak değişiklik göstermiştir. Yine Can ve Can'ın altını çizdiği gibi Türkiye'den Hollanda'ya yaşanan göçün ilk yıllarında göçün niteliği tamamen belirsizken, 1964 yılında Hollanda ve Türkiye arasında imzalanan İşçi Göçü Anlaşmasıyla göç belli bir nitelik kazanmış, 1967 yılında imzalanan Sosyal Güvenlik Antlaşmasıyla da göçmen işçilerin sosyal ve çalışma hakları güvence altına alınmıştır (H.Can ve E. Can, 2003:23). Bu son anlaşma özellikle işçilerin yaşam koşullarının düzeltilmesi konusunda etkili olmuş, işçi göçünün ilk yıllarında çok ağır koşullarda, hemen hiçbir sosyal güvence ve çalışma güvenliğine sahip

olmaksızın çalışan işçiler böylelikle daha insani koşullarda çalışma olanağına kavuşmuşlardır. Bu rahatlamının önemli bir sonucu olarak 70'li yıllarla birlikte ilk dönem göçmen işçilerinin %90'ını oluşturan erkek işçiler ailelerini de Hollanda'ya getirmeye başlamış, böylece göçün kalıcı olma sürecini de bir anlamda başlatmışlardır.

Göç tarihi içinde daha en başından beri Türkler arasında oradaki yaşam ve çalışma koşullarını daha iyi bir hale getirmek için çeşitli örgütlenmelere gidildiği görülmektedir. Göçün ilk yıllarında Hollanda'daki göçmen işçiler arasında ilk örgütlenmeler kendini göstermiş, bugün artık aktif olmayan "Köy Kalkınma Kooperatifleri" ve "İşçi Şirketleri" kurulmuştur (H.Can ve E. Can, 2003:23). Ancak göçün kalıcı bir olgu haline gelmesiyle birlikte yabancı bir ülkede olmanın getirdiği sorunlar yalnızca çalışma alanları ve ekonomik ilişkilerle sınırlı olmaktan çıkmış, siyasal uyum, çocukların eğitim, dil öğrenimi, gündelik yaşama uyum ve kendini ifade etme gibi alanlarını da kapsayacak şekilde genişlemiştir. Dolayısıyla özellikle 70'li yıllarla birlikte Türkiye'den göç etmiş topluluk içinde bütün bu alanlarda gündeme gelen sorunlara Hollanda'nın çokkültürlülük politikası çerçevesinde çözüm getirebilecek yeni örgütlenme biçimlerinin gerekliliği de kendini göstermiştir. Biz de çalışmamızın bu bölümünde temel sorunsalımızı daha iyi tartışabilme adına, bu örgütlenme biçimlerinin gerçek anlamda bir topluluk örgütlenmesi olarak varolabilme kapasiteleri ve bu şekilde kendi gündemlerini, sorunlarını anlatacakları bir alan olarak radyoyu ne ölçüde kullanabildikleri üzerine yoğunlaşmaya çalışacağız. Daha önceki bölümde de aktarmaya çalıştığımız gibi Hollanda'da radyo yayıncılığı yapmanın koşulları devletin belirlediği ölçütlere göre yapıları belirlenmiş çeşitli örgütlenmeler, özellikle de topluluk örgütlenmeleri çerçevesinde gerçekleştirilebilmektedir. Bu örgütlenmelerin ölçütlerini belirleyen belki de en önemli unsur olarak karşımıza Hollanda'nın kendi iç dinamikleri çerçevesinde geliştirdiği çok kültürlülük politikaları çıkmaktadır. Bu nedenle öncelikle bu politikalarla Türk topluluğun örgütlenme biçimleri arasındaki ilişkiyi tartışmak, Türklerin bir topluluk olarak radyoyu kullanım biçimlerini anlayabilmemiz noktasında yararlı olacaktır.

Türk Toplumunun Bir Göçmen Topluluk Olarak Örgütlenme Kapasitesi

Daha önce de altını çizdiğimiz gibi Türkiye'den gelen göçmen işçi topluluğun Hollanda'nın çokkültürlülük mozaığının bir parçası olması kolay olmamış, zaman içinde göçmen işçilerin kalıcılığının anlaşılmasıyla birlikte Türkler de bir göçmen azınlık olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bu süreçte Türk göçmenlerin sadece işçi örgütlenmeleri çerçevesinde kendilerini ifade etmekten yavaş yavaş vazgeçmesinin de etkisi olduğu söylenebilir. 70'li yılların ortasından başlayarak hareketlenen politik ortamda Türk göçmenler de kendi özel gündemlerini belirlemek ve sorunlarını gündeme getirerek bir muhatap bulma arayışı içinde çeşitli örgütlenmeler içine girmişlerdir. Can ve Can'ın belirttiği gibi,

Türk işçilerinin ilk geldikleri yıllarda işçi sendikalarıyla ilişki içine girme, sorun ve isteklerinin gerek Türk temsilcilikleri gerekse Hollandalı kurum ve kuruluşlar düzeyinde duyulması için kurdukları komiteler 1970'li yıllarda Türkiye'deki politik ortama paralel olarak belirli ideolojiler çerçevesinde çeşitli örgütlenmelere dönüşmüştür. Bu farklı örgütler, özellikle hemen her göçmeni ilgilendiren vize zorunluluğu, Yabancı İşçiler Yasası, ayrımcılığa karşı mücadele gibi konularda birlikte hareket ederek ortak bir gündem yaratmaya çalışmışlardır (H.Can ve E. Can, 2003:60-61). O dönemde kurulan birlik ve federasyonlar daha sonra Hollanda hükümetinin de desteğiyle kendi aralarında tekrar örgütlenerek Hollanda Türkler İçin Danışma Kurulu (IOT)'nu oluşturmuşlardır. 2006 yılı itibariyle bu kurulda genel sekreterlik görevini yürütmekte olan Mustafa Ayrancı'nın da belirttiği gibi bu çatı örgüt çok geniş bir sorun yelpazesine çözüm aramak için çalışmaktadır:

"Hollanda'da Türkiyelilerin sorunlarına, konut sorunlarından tut ırkçılığa, ırkçılıktan tut pasaport harçlarına kadar her alanda çalışma yaparız biz. İşte radikalizmden tut, vatandaşlık olayına kadar yani entegrasyon olayına kadar her alanda bizim çalışmamız var" (Mustafa Ayrancı).

Can ve Can'ın altını çizdiği gibi Hollanda'daki Türk örgütlerinin ortak amaçlarını sahip oldukları bazı önemli farklılıklara rağmen şu şekilde özetlemek mümkündür: *"çeşitli kurslar organize etmek, dini ve kültürel faaliyetler düzenlemek, dini hizmetler verdirmek, spor etkinlikleri ve bilgilendirme günleri düzenlemek, gençlerin sorunlarına yardımcı olmak, sosyal sorunlara yardım, kötü alışkanlıklarla savaş, Hollanda toplumuna uyum sorunlarında yardım, sosyal-kültürel etkinlikler düzenlemek, Hollanda dil ve kültürünü tanıma ve tanıtma etkinlikleri, çeşitli konularda seminer ve konferanslar düzenleme, boş zamanları değerlendirme etkinlikleri (bilgisayar kursu, Kuran kursu, saz ve müzik kursu, bıçkı-dikiş kursu, Türkçe ve Arapça dil kursu, araba bakım ve tamir kursu vb.), sosyal-kültürel danışmanlık, ulusal ve dini kutlamalar, din ve kültür tanıtım çalışmaları, camileri koruma ve geliştirme çalışmaları vb..."* (H.Can ve E. Can, 2003:62).

Ancak bütün bu iyi niyetli çalışmalara karşın bu örgütler özellikle katılımcı sayısı ve ilgisi konusunda önemli sıkıntılar yaşamaktadır. Yine Can ve Can'ın aktarımla bu sorunlar arasında gelir kaynaklarının sınırlılığı gibi maddi sorunlar, yöneticilerin yeterli eğitim ve bilgiye sahip olmamasına bağlı olarak devletin yabancılarla ilgili politikalarından haberdar olamaması sorunu, dil sorunu, etkinlikler için yer sorunları ve temsil edilen kitlenin aktif katılımındaki ve destek vermesindeki eksikler önemli bir yer tutmaktadır (H.Can ve E. Can, 2003:62). Bu noktada hem sorunlar hem de bu sorunların çözümü bağlamında Hollanda'daki Türk örgütlenmesinin bilinçli bir Türk göçmen topluluğu örgütlenmesi biçiminde kendini göstermesi konusu bizim için özellikle topluluk radyoları ve Türk göçmen toplumu ilişkisini kavrama noktasında önemli bir sorunsal olarak ortaya çıkmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi IOT gibi bir kurulun çatısı altında

birçok farklı örgüt Türk göçmen topluluğunun sorunlarının, istek ve gereksinimlerinin gündeme getirilmesi amacıyla biraraya gelebilmişlerdir. Ancak genelde medya, özelde de radyonun bu tür bir oluşum tarafından kullanılması söz konusu olduğunda, birbiriyle ilişkili birçok siyasal, toplumsal ve ekonomik dinamikler ve süreçler karşımıza birer engel olarak çıkmaktadır. Biz de bir sonraki bölümde özellikle Hollanda'da Türk göçmenlere yönelik radyo yayıncılığının seslendiği topluluğun iletişim ve haberleşmeye dönük gereksinimlerini hangi ölçüde karşıladığını ve topluluk radyosu düşüncesine Türk göçmen topluluğu tarafından ne ölçüde işlerlik kazandırıldığını, bu dinamikleri bu sürece dahil olan kişilerin aktardıklarından yola çıkarak tartışmaya çalışacağız..

Türk Toplumunun Bir Topluluk Olarak Radyoyla Olan İlişkisi ve Bu İlişkide Yaşanan Dönüşümler

Hollanda'da yaşayan göçmen Türk toplumunun radyoyla olan ilişkisini ele almak istediğimizde karşımıza birbiriyle ilişkili üç süreç ya da boyut çıkmaktadır. Bunlardan ilki; göçmenlik ve çokkültürlülük temelli kimlik politikalarında yaşanan gelişmeler ve bunun genelde göçmen medyasına, özelde ise radyo yayınlarına nasıl bir etkisi olduğu sorunsalıdır. İkinci dinamik ise değişen dinleme alışkanlığı çerçevesinde radyo ve Türk toplumu ilişkisi biçiminde tanımlanabilir. Son süreç ise çalışmamızın ana izleğini belirleme noktasında bunların içinde en önemlisi olarak göze çarpmaktadır. Çalışmamızın bütünü gözönüne alındığında ortaya çıkan en önemli saptamalardan biri göçmen Türk toplumunun radyoyla olan ilişkisinin dinleyicilerin genelde edilgen bir biçimde konumlandığı bir ilişki biçiminde gerçekleşmekte olduğudur. Bu bağlamda Türk toplumunun radyoyla olan ilişkisinde sorgulanması gereken son dinamik, göçmen Türklerin topluluk olarak kendi gündemini oluşturma ve açıklama noktasında radyoyla olan ilişkisi, bir başka deyişle radyoyu bu amaçla kullanma kapasiteleri olmaktadır. Çalışmamız içinde önceki iki dinamiğe, Türklere yönelik radyo yayıncılığını aktarırken büyük oranda yer verildiği için bu bölümde Türklerin radyoyu bir topluluk olarak kullanma kapasiteleri üzerine ağırlıklı olarak yoğunlaşılacak, önceki iki boyut bu üçüncü boyut kapsamında ele alınmaya çalışılacaktır.

Hollanda'daki radyo yayıncılık düzenini açıklarken de belli bir ölçüde açıklamaya çalıştığımız gibi Hollanda'da yaşayan göçmen Türk toplumunun radyoyla olan ilişkisinin göçün tarihsel süreci içindeki yapısal değişimleriyle birlikte belirlendiğini söylemek olanaklıdır. Gerek Türkiye'den göç eden topluluğun Hollanda toplumuyla ilişkilerinde yaşanan dönüşümler, gerekse Türklerin bir göçmen topluluk olarak beklenti ve isteklerini içeren gündemlerinde yaşanan değişimler Türklerin radyoyla olan ilişkisinin günümüze geldiğinde başlangıçtakine göre çok farklı bir duruma gelmesine neden olmuştur. Buna ek olarak, Hollanda'nın göçmen politikasının değişimi de göçmenlerin genelde medya, özelde radyoyu kullanım biçimleri ve bu araçlarla ilişkisini doğrudan etkileyecek bazı düzenlemelere gidilmesi sonucunu da doğurmuştur. Daha

önceki bölümlerde de altını çizdiğimiz gibi NPS bünyesinde 1963'te başlayan Türkçe yayınlar zaman içinde yalnızca göçmen işçilere yönelik olmaktan çıkıp göçmen toplumunun farklı sorun ve gündemelerini dile getirir hale gelmiştir. Hollanda'nın işçi göçünün ilk başladığı yıllarda Türkleri konuk, geri dönecek bir topluluk olarak görmesi onlarla paylaşılacak enformasyonun biçim ve niteliğini belirlemiş, bu dönemde yapılan yayınlarda daha çok göçmen işçiliğin beraberinde getirdiği kendine özgü gündemler üzerine enformasyon üretilmiştir. Bu durum daha önde Kutluer'in aktarımıyla da dile getirdiğimiz gibi 70'li yılların sosyo-politik ortamında değişmeye başlamış, yayın süresi artmış, içeriği çeşitlenmiştir. 80'li yıllarda da bu gelişim sürmüş, Türklerin kalıcı bir göçmen topluluk olarak kabul edilmeye başlanmasıyla beraber daha birçok farklı gündem ve mücadele alanı, bir temsiliyet ilişkisi sürecinde kendine radyoda yer bulmaya başlamıştır. Ancak 2000'li yıllarda, bu gidişat değişmiş ve özellikle 11 Eylül sonrasında Hollanda'da yaşanan çokkültürlülüğün yeniden ele alınması tartışmaları karşısında diğer bütün azınlıklara seslenen radyo yayınlarında görüldüğü gibi, Türklere yönelik radyo yayınları süre ve niteliğinde ciddi gerilemeler görülmeye başlanmıştır. Bu noktada altı önemle çizilmesi gereken konu şudur ki; buraya kadar aktardığımız radyo yayıncılığı tarihi tek yönlü, toplumun gündemlerinin temsiliyeti anlayışına dayanan bir anlayışla gerçekleştirilen bir yayıncılığı kapsamaktadır. Ancak topluluk iletişiminin Türk göçmen toplumu tarafından ne ölçüde kullanılabilirdiğini değerlendirmek istediğimizde; ortak amaçları olan bir topluluk olarak göçmen Türk toplumun kendi sorunlarını dile getirme noktasında Hollanda yayıncılık sisteminin verdiği olanakları tam anlamıyla kullanamadığı görülmektedir.

Hollanda'daki Türk göçmen toplumun göçmen bir azınlık topluluğu olmaksızın kaynaklanan ortak sorunlarını radyo aracılığıyla dile getirme konusundaki eksikliklerinin önemli nedenlerinden biri olarak; Hollanda'nın azınlıkların kendilerine yönelik ve yine kendi dillerinde yayın yapma politikasının karmaşık yapısı gösterilebilir. Bu noktada Hollanda'da azınlıkların yayıncılık yapma hakkının dernekler ve vakıflar aracılığıyla düzenlenmiş ve bu noktada önceliğin dini topluluklara veriliyor oluşu bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Hollanda'nın çokkültürlülük anlayışının temelinde dini toplulukların tanınması ve onların her türlü hakkının garanti altına alınması bulunmaktadır ve bu olgu toplumsal yaşamın her alanında kendini çok net bir biçimde göstermektedir. Kutluer eğitimle ilgili örneklerden yola çıkarak bu durumu şöyle açıklamaktadır:

"Zuilen dediğimiz azınlık gruplarının birlikte yaşamasını yüzyıllar boyunca geliştirmişler. Sendikalar, yayın organları, politik partiler, okullar tamamen bu bazda, genel Hristiyan, Protestan, Katolik, Musevi, ya da daha da onları diferasyonları var, protestan, grekoryen hepsinin kendi okulu var, hepsinin kendi yönetimi özerk, anayasa da bunun yeri var, herkesin okul kurma hakkı vardır... Dini inanışlarına, dünya görüşleri bazında herkesin okul kurma hakkı vardır, yeter ki temel anayasal ve yasal kuralları yerine getirsin, her çocuğa

eşit şans, işte bilmem ne okutacak, şudur budur, o kitapları okutacak demektir ki 3 tane müslüman bir araya gelip Müslümanlık bazında okul kuracağız demektir ki 20, 25 tane İslam okulu var şu anda...” (İnanç Kutluer).

Bu hakların içinde göçmen toplulukların kendilerini ifade etme özgürlükleri kapsamında her türlü basın-yayın kurma ve gerçekleştirme hakkı da bulunmaktadır. Ayrancı'nın da belirttiği gibi dini topluluklar bazında tanınan bu haklar anayasal düzeyde tanımlanmıştır ve topluluklara radyo yayını yapma olanağı tanımaktadır:

“Hristiyanlık devlet kiliseyi ayırmış ama öbür tarafta kiliseye şöyle bir hak vermiş, sen radyo programı yaparsın, bu senin hakkındır, ve bunu anayasal olarak anayasaya koymuş, şimdi bizimkiler diyorlar ki kardeşim benim dini inancım var, benim de bu yayını yapmam gerekiyor, yani sonuçta senin anayasanda sen eğer hristiyanlara yönelik, ben senin vatandaşımın, Hristiyanlara yönelik böyle bir hak varsa, ben de bu hakkımı kullanacağım...çünkü bu anayasada var. Şu an iktidardaki parti Hristiyan Demokratlar, onlar kesinlikle Anayasanın 23. maddesine hiç kimseyi dokundurmazlar, orada din olayı vardır, kilise vardır, Hristiyan okulları vardır. Çünkü sen onu o Hristiyanların elinden aldığı zaman başka bir şey kalmıyor ellerinde. Bu hak olduğu için diğer dini inanç gruplara bu hakkı veriyor, yani eşitlik adına veriyorlar” (Mustafa Ayrancı).

Daha önce de belirttiğimiz gibi göçmen Türk toplumu NMO ve NIO bünyesinde diğer müslüman göçmen topluluklarla birlikte bu anayasal haklardan faydalanır gözükmektedir. Ancak burada yayınlarda güdülen ana amaç göçmen toplumunun sahip olduğu ortak gündemleri paylaşarak bunlarla ilgili bilgi ve haber üretmekten ziyade NIO redaksiyonunda görevli program yapımcısı Burhanettin Carlak'ın da belirttiği gibi, *“özellikle müslümanları ilgilendiren, islamın doğru anlatılmasıyla ilgili her şey”*in paylaşılması asıl amacı oluşturmaktadır. Yine daha önce belirttiğimiz gibi, bu vakıfların temsil ettikleri grupları topluluk yerine cemaat olarak tanımlamaları ve bu grupların programların üretimine etkin bir biçimde katkıda bulunamıyor oluşları, hem genel olarak topluluk radyosunun işlevlerini yerine getiremediğini, hem de göçmen Türk toplumunun Hollanda'da yaşamaktan kaynaklanan ortak gündemlerini temsil edemediğini bize göstermektedir.

Ancak Hollanda yasalarına göre yayıncılık hakkı yalnızca dini vakıf ve derneklere verilmiş bir hak değildir. Belirli bir kayıtlı üye sayısına ulaşmak, ortak amaçlara sahip olmak gibi belli koşulları yerine getirmek koşuluyla yayıncılık yapma hakkı yasal olarak düzenlenmiş olsa da, yaptığımız görüşmelerde de belirtildiği gibi özellikle etnik temelli bir topluluğa yönelik bir radyo yayını söz konusu olduğunda uygulamada bazı engeller orataya çıkmaktadır. Kutluer'e göre bu noktada en önemli engel, Hollanda'nın toplulukları, belli amaçlara sahip ve olabildiğince çok sayıda kişiyi içeren yapılar olarak değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır:

“Şimdi böyle baktığınız zaman anayasal olarak hakkınız var. Bir Türk olarak kuramazsınız ama bir islam yayın organı olarak kurabilirsiniz. Türk nedir, etnik bir azınlıktır, buradaki 36 kişi kendini Türk olarak tanımlamıyor, bunların yüzde 30’u Kürt, ben Kürdüm diyor, Türkiye’ye gidince Türk de buradaki ortamda açık rahat bir ortamda kendini Kürt olarak tanımlıyor, eğer bir yayın organı gerekiyorsa Kürtçe yapmak istiyor, eğer bir okul açmak istiyorsam diyor Kürtçe okul istiyorlar, ayrı örgütleri de var, IOT’ye girmek için de çalışıyor, bu anayasal hakkınız sizin Hollanda’da. Şimdi durum böyle olunca siz kadın olarak da kurabilirsiniz dernek, bir yayın organı da kurmak istersiniz haklarınız bu kadar geniş olmayabilir. Ha derler ki esas dünya görüşün neyse git Fara’dan saat iste, yarım saat iste orada senin hakların konuşulsun, ya da işçiyse ya da bilmem neysen. Denendi denenmedi değil, isterseniz yapmaya çalışabilirsiniz ama o tanımlamayı iyi yapmak lazım, yasalarla ters düşmemek için” (İnanç Kutluer).

Bununla beraber göçmen Türk topluluğuna yönelik Türkçe yayın yapmak istendiğinde, bunun farklı vakıflar ve dernekler aracılığıyla yapılması da yasal olarak mümkündür. Ancak yine Kutluer’in belirttiği gibi bu noktada öncelikle net bir amaç ve gerekçenin yayıncılık iznini verecek ilgili kuruma sunulması ve kurumdan bu gerekçe çerçevesinde bir yayın hakkı istenmesi gerekmektedir:

“...yapmak istemediğiniz değil, ne yapmak istediğinizi anlatmanız lazım, neden bir Türkçe yayın yapmak istiyorsunuz? Entegrasyona katkısı olacadır diyelim, belli bir nesil var, ya da yeni gelen Türklere evlilik aracılığıyla olsun, ya da başka araçlarla olsun, ilk sağlıklı bilgileri verebilmek için bir şeye ihtiyacım var, genel öyle bir tanımlama yapmanız lazım, yoksa onlar dini istiyor ben öyle istemiyorum şeklinde değil. Olmaz yani politik olarak çıkaramazsınız” (İnanç Kutluer).

Ancak böyle bir tanımlama yapıldığında bile, devletin ilgili kurumu benzer amaçları olan bir dernek ya da vakfın çatısı altında sözkonusu yayınların yapılmasını önerebilmektedir.

Son yıllarda Hollanda’nın göçmen politikasında yaşanan değişimler de etnik topluluklara yönelik yayın yapma biçimlerinde önemli değişiklikler ortaya çıkarmıştır. Bu değişikliklerden belki de en önemlisi göçmen topluluk örgütlerinin temsil ettikleri kitleye kendi dilleriyle yayın yapma olanağının son derece kısıtlanmış olmasıdır. Carlak’ın altını çizdiği gibi bu durumun Hollanda devletinin son dönemde net ve kapsamlı bir entegrasyon politikası oluşturmasıyla doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Entzinger’in de altını çizdiği gibi 1990’lı yılların ilk yarısında siyasi arenada gündeme gelen ve toplumsal alanda da yansımaları bulan entegrasyonun gerekliliğine vurgunun güçlenmesinin temelinde Hollanda’nın ekonomisinde yaşanan daralma, Türklerin ve diğer azınlık topluluklarının uyum noktasında uzun zamandır Hollanda’da yaşamalarına rağmen dil, eğitim gibi önemli konuları çözememiş olmamaları ve kendi kabuklarına çekilmeyi tercih etmeleri gösterilmektedir (Entzinger, 1994:22).

Önceden siyasi bir söylem biçimi olarak kendini gösteren entegrasyon politikası son yıllarda bir devlet politikası olarak dile getirilmeye başlanmış, bunun yansımaları da toplumsal alanın bütününde kendini hissettirmiştir. Carlak, Türkçe yayınların sürelerinin kademeli olarak azalmasının arkasında da devletin bu yeni entegrasyon politikalarının olduğunu ifade etmektedir:

“Bir de şey var son yıllarda entegrasyon şimdi hukuken bütün devlet politikasına uygun nasıl söyleyim size yani kendinizi yaşatabilmeniz için varolabilmek için tabiri caizse biraz da devletin beklentilerine dikkat etmek zorundasınız, mesela entegrasyon politikası var. Haklı olarak onlar birtakım şeyleri bekliyorlar, siz kalkıp da yok kendi kültürünü ve kendi dilini aşırı öne çıkarırsanız, ha dininizi yaşayın diyor ama Hollanda islamı olsun diyor, fazla direktmiyor ama” (Burhanettin Carlak).

Türkçe yayınların sürelerinin kademeli olarak azaltılmasıyla ilgili ve devletin yeni entegrasyon politikasına paralel olarak öne sürülen bir başka gerekçe de göçmen Türk toplumunun radyoya ilgisinin yok denecek kadar az bir düzeye inmiş olmasıdır. Radyoya olan ilginin azalması Hollanda hükümetlerince Türkçe yayınlarının azaltılması için bir açık bir gerekçe olarak görülmektedir. Bu noktada Carlak da Türkçe yayınların sona ermesini dinleyici kaybıyla ilişkilendirmekte ayrıca bunu tetikleyen en önemli etken olarak da uydu yayınlarının gösterildiğini belirtmektedir:

“Dediler ki artık zaten birinci nesil pek dinlemiyor bizi, çanaklar falan filan var, 3. neslin de Hollandaca problemi yok, dolayısıyla artık Türkçe yapmayalım ve Arapça yapmayalım, Hollandaca yapalım. Dolayısıyla Türkçe ve Arapçayı kapattılar, bunlar sadece Hollandaca yapıyorlar” (Burhanettin Carlak).

Bu saptamalardan yola çıkarak radyonun göçmen Türk toplumu tarafından bir topluluk medyası olarak kullanılmamasının önemli nedenlerinden biri olarak radyoya olan ilginin dinleyici düzeyinde çok alt düzeyde oluşu da gösterilebilir. Radyonunun günümüzde tatminkâr bir sayıda dinleyicisi olmayışı en azından hükümet ya da bu yayınların düzenlenmesinden sorumlu kurumların, radyoyu gözardı edilebilecek bir iletişim aracı olarak değerlendirmesine neden olmaktadır. Radyo yayınlarına olan başlangıçtaki yüksek ilginin, özellikle son yıllarda düşmesinin nedenlerinin, Ayboğan radyo yayınına olan talebin niteliğinin değişmesi ve farklı medyaların işlevsel anlamda zaman içinde radyonun yerini almasıyla ilişkili olduğunu belirtmektedir:

“O dönemde Köln’de yayın yapan Türkler arasında Köln radyosunu bekliyorduk, o akşam dinleyecektik. Ondan sonra zaman geçtikten sonra Türkiye’de televizyon programları yapıldı. Derken artık video olayı başladı, önce sinemaydı, sonra video başladı derken, rahmetli Turgut Özal’dan sonra uydu yayınları başlayınca radyolar yavaş yavaş dinleyici kaybetmeye başladı. Tabii bu son dönemde daha da fazla oldu, bu fazlalıktan dolayı

Türkiye’den hemen hemen sizin de bildiğiniz gibi sayısı çok zor olan bir saymakla bitmiyor o yetmemiş gibi tabii ki Avrupa’da da özel kanallar uydudan kiralandı derken vatandaş görüntülü yayına daha da merak etti” (Muhlis Ayboğan).

Muhlis Ayboğan’ın bu konuyla ilgili altını çizdiği bir diğer nokta da, radyo dinleyecek kesimin zaten Türkiye’den Avrupa’daki Türklere yönelik yayın yapan televizyonlardan, gereksinimi olan bilgi ve haberi çok büyük oranda alabildiğidir. Muhlis Bey’in ifadesiyle Hollanda’daki Türkler Hollanda’da yaşamakla birlikte oradan yapılan değil, oraya yönelik yayınları izlemeyi artık daha fazla tercih etmektedirler:

“Yaşantı burada ama artık buraya yönelik 20 televizyon programı yayın yapıyor. Örneğin akşam oturuyorsunuz işte Almanya’da ne olmuş tamamen çok canlı olarak onu izah ediyorlar, veya politikayla ilgili kişiler bunu çok iyi izliyor. Yani artık öyle şey olmasa ben hemen hemen haftada bir, iki bu Avrupa’daki Euro kanalına gidiyorum, seçimlerle gittik, katıldık, şey oluyor, canlı yayında konuları tartışyorsun, artık insanlar artık bunu istiyor. Radyoyu dinleyim de filan şunu demiş bunu demiş, şey etmiyor.”

Hollanda’daki Türk göçmen toplumunun örgütlenme kapasitesine bağlı olarak bir topluluk iletişimi aracı biçiminde radyoyu kullanma olanakları, daha önce de belirttiğimiz gibi Hollanda’daki radyo yayın sisteminin Türk toplumuyla olan ilişkisini kavrama noktasında çalışmamız içinde önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla yukarıdaki tartışmalara ek olarak göçmen Türk toplumun ortak ilgi ve çıkarlar etrafında biraraya gelmekte yaşadığı güçlüklerin de bu çerçevede bir topluluk radyosunun oluşmasını engeller nitelikte olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Kutluer bu durumu Hollanda’da yaşayan Türk toplumunun herkesi kapsayan ortak bir göçmen kimliğinin var olmamasına ve farklı gündemlere sahip bu grupların arasında yaşanabilecek anlaşmazlıklara bağlamaktadır:

“Hepimizin göçmen şeyi var ama hepimizin rengi değişik, beklentileri değişik. Bir kadın hareketini desteklemez bir islamcı hareket. Bunun birlikte yapılması eşimden biliyorum çok aktiftir kavgaya kadar gider. Yoktur böyle bir şey, bir homoseksüeller ki yaşanan bir gerçek burada, tartışmaya bile konmuyor... Onun için tek bir çıkar diye bir şey yok, göçmenlik şeyi de benliği de o kendi tanımladığın dünya görüşü çerçevesinde şekilleniyor, bir tane bir şey yok ki, bir tane model sen busun diyip etiket yapıştırmıyorlar ki. Benim çocuklarım başka, ben başkayım, benim verebildiğim şeyle evde, Anadolu’da okuması yazması olmayanın verdiği başka bir şeydir. Yani onun için yelpaze geniş” (İnanç Kutluer).

Bu hareketlerin temsilcilerinin biraraya geldiği bir çatı kuruluş olarak IOT özelinde de bu farklı gündemlere, hatta çıkarlara sahip olunması bile ortak bir amaç etrafında yayın yapılmasını olanaklı kılamamaktadır. IOT genel sekreteri ve

Hollanda Türkiye İşçiler Birliği'nin başkanı olan Mustafa Ayrancı'nın da ifade ettiği gibi kurul olarak sadece Hollanda'yla ilgili gündemleri tartışmalarına, Türkiye ve dinle ilgili konuların IOT'nin gündemine hiçbir şekilde alınmaması konusunda uzlaşmış olmalarına rağmen, kurulun bünyesinde bütün grupların üzerinde uzlaşacağı bir amaç çerçevesinde bir yayıncılığın gerçekleştirilmesi çok güç gözükmektedir:

"IOT'nin içinde 9 tane farklı federasyon var, onun yayın politikasının belirlenmesinde yine sorunlar başlayacak. [ortak bir yapının oluşması] Hayli zor, biz hâlâ onu aşamadık, yine de 9 tane federasyonun 1985'te kuruldu, 20, 21 yıldır dünyanın hiçbir yerinde yok... Bu Almanya'da veyahut başka bir Avrupa ülkesinde, Türkiye'de de yok, sosyalistlerden, komünistlerden tut, dincilere kadar bir sürü farklı görüşten federasyonun bir arada olması. Büyük bir fırsat... Orada gene olmuyor, bir devletten direkt destek alan bir kurum olduğu için ki yayın politikasında müthiş bir sorun çıkar..."

Bu bölümde tartışmaya çalıştığımız gibi günümüzde Türk göçmen toplumunun radyoyla ilişkisi iki yönlü olarak oldukça zayıflamış gözükmektedir. Bu çerçevede Hollanda özelinde radyonun gerek dinleyici, gerekse topluluk içi haberleşme aracı olarak kullanımı noktasında oldukça geri plana itildiği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, özellikle Hollanda'nın çokkültürlülük politikaları çerçevesinde farklı göçmen topluluklara tanınan hak ve özgürlükler kapsamında oluşturduğu ve içerdiği belli kısıtlamalara rağmen topluluk iletişimine olanak tanıyan radyo yayıncılığı düzeninin, topluluk iletişimini sağlamak amacıyla kullanılması noktasında önemli sıkıntılar yaşanmakta olduğu görülmektedir.

Sonuç

Temel çıkış sorusu Hollanda'daki Türk göçmenlerine seslenen radyoların seslendikleri topluluğun kendilerini özgürce ifade edebildikleri, topluluğun kendi gündem ve sorunlarını tartışabildiği ve ortak çıkarların savunulduğu bir iletişim ortamı olarak mı, yoksa topluluğun etnik bir segment olarak reklam verenlere pazarlandığı bir alan olarak mı biçimlendiği olan çalışmamızda, yaptığımız görüşmeler sonucunda ulaştığımız en önemli bulgu söz konusu iki durumun da tam anlamıyla gerçekleşmediği olmuştur. Hollanda'nın kendine özgü çokkültürlülük ve göçmen politikaları çerçevesinde oluşturduğu yayıncılık sisteminde topluluk iletişimini olanaklı kılan düzenlemeler var olsa da, uygulamada görülen, gerek Hollanda'nın resmi göç ve çokkültürlülük politikası, gerekse göçmen Türk toplumun yapısal özelliklerinden kaynaklanan bazı engeller özellikle Türklerin bir etnik göçmen topluluk olarak radyo yayını yapmasına engel olur niteliktedir.

Bu araştırmanın yapıldığı Mayıs-Haziran 2006 tarihlerini kapsayan dönemde Türk göçmen topluluğuna yönelik yayınlar merkezî bir kamu hizmeti yayıncılığı örneği olarak NPS, dini cemaat yayını olarak NMO ve NIO,

yerel yönetimlerin sağladığı olanaklarla gerçekleştirilen bir topluluk radyosu örneği olan Radyo Vatan ve ticari amaç gütmeyen amatör bir mikro radyo örneği olarak Radyo Deniz'le sınırlı kalmış gözükmektedir. Çalışmamız kapsamında, bu yayınların hiçbirinin, ortak bir amaç ya da coğrafi bir birliğin paylaşımı etrafında biraraya gelmiş, kendine özgü beklenti, istek, gereksinim ve gündemlerini dile getirme ve bu çerçevede enformasyon üretme ve paylaşma kavramıyla belirtilen topluluk radyosu özelliklerini tam olarak yerine getiremediği net olarak gözlemlenmiştir. NPS, NMO ve NIO yayıncılık anlayışları ve amaçları farklı olsa da, dinleyicinin "tahayyül edilen bir topluluk"⁷ olarak tanımlanması noktasında benzeşmektedirler. Onların dinleyiciyle kurdukları bu ilişkiye paralel olarak merkezîyetçi yapıları, temsil ettikleri kitleyle doğrudan, katılıma ve etkileşme açık bir iletişim içinde olamamaları nedeniyle, bu yayınlar her ne kadar ticari kaygılar gütmeksizin belli bir topluluk ve/veya cemaata yönelik olsalar da, topluluk radyosunun yukarıda belirttiğimiz en temel işlevlerini yerine getirmekten uzaktır. Topluluk medyası özelliği taşıyan ve belediyelerin kendi kararlarıyla biçimlenen yerel ölçekli alternatif kamu yayınlarına bir örnek olarak gösterilebilecek Radyo Vatan'ın ise amacı; kendi bölgesinde yaşayan farklı toplumsal gruplara ve çıkar çevrelerine, kendilerini ifade edebilecekleri bir kültürel alış veriş ve haberleşme olanağı sağlayarak, topluluk iletişimine katkıda bulunmak olmasına karşın, uygulamada hem temsil ettiği kitleyle doğrudan bir etkileşim içinde olamaması hem de dinlenme oranlarının düşüklüğü nedeniyle bu amacına ulaşamamakta, topluluk iletişimi için işlevsiz kalmaktadır. Çalışmamız kapsamında incelediğimiz bir diğer radyo olan Radyo Deniz ise bir şahıs radyosu olmasına karşın internetin sağladığı olanakların yardımıyla etkileşime oldukça açık mikro yayıncılık felsefesi üzerine oturan amatör, alternatif bir web radyo biçiminde tanımlanabilir. Bu radyonun en önemli özelliği dinleyicisi ile kurduğu yakın ve sıcak karşılıklı ilişki ve buna ek olarak katılımı özendiren, dinleyicisine açık yapısı, gönüllü ve kolektif bir üretimle biçimlenen programcılık anlayışıdır. Radyo Deniz bu yapıyla yer yer 'topluluk radyosu' özellikleri gösterse de, topluluk radyolarında olduğu gibi tanımlanmış bir topluluğa ve belli ortak çıkarlara hizmet eden bir yapıya sahip olmaması, belli bir topluluk ve bu topluluğun örgütlü yapıları tarafından sistemli bir biçimde desteklenmemesi ve katılımın (finans, yönetim ve program üretimi açısından) koordine bir biçimde ve belli hedef ve planlar doğrultusunda gerçekleşmemesi nedeniyle yine tam anlamıyla bir topluluk radyosu olamamaktadır.

Bu bağlamda araştırmamıza konu olan bu radyoların hiçbirinin seslendikleri Türk göçmen toplumunu reklamverenlere pazarlanacak etnik bir segment olarak görmediği ve bu çerçevede bir yayıncılık politikası geliştirmedeği açıktır. Ancak diğer yandan topluluk iletişimine katkı sağlayacak bir radyo yayıncılığı yapısı, özellikle topluluk radyosunun kabul görmüş niteliklerini içerecek biçimde yine bu

⁷ İlk olarak Charles Taylor tarafından dile getirilen bu kavramın genelde medya özelde radyo yayınlarıyla ilişkili bir değerlendirilmesi için bkz. Özden Cankaya ve diğ., "Almanya'da Türk Medyası: Entegrasyon Sorunu", *İletişim*, sayı 3, Aralık 2005, s.8-44.

yayınların hiçbirinde kendini tam anlamıyla gösterememektedir. Çalışmamızda Hollanda'daki Türk göçmen toplumuna yönelik radyo yayınlarının topluluk radyosu anlayışı çerçevesinde oluşmaması karşısında Hollanda'nın göç ve çokkültürlülük politikaları ve Türk toplumunun bir topluluk olarak radyoyla ilişkisinin yapısal özellikleriyle bağıntılı birkaç önemli engelin olduğu tespit edilmiştir. Hollanda'nın çokkültürlülük anlayışının temelinde dini toplulukların tanınması ve onların her türlü hakkının öncelikli olarak garanti altına alınması, ayrıca genel olarak yayıncılık faaliyetini yürüten diğer toplulukların birer çıkar grubu olarak Türk göçmen topluluğunun bazı gündemlerine cevap verme potansiyeline sahip oluşları, etnik toplulukların kendilerine yönelik ve yine kendi dillerinde yayın yapma politikasını oldukça karmaşık bir yapı haline getirmekte, bu da yasal olarak böyle bir hak düzenlenmiş olsa da göçmen Türk toplumunun bir topluluk olarak radyo yayını yapmasını uygulamada güçleştirmektedir. Zaman içinde göçmen Türk toplumunun radyo dinleme alışkanlıklarının değişmesi, hâkim medya olarak önceliği diğer medyalara bırakması da bu noktada gözlemlediğimiz bir diğer engeldir. Karşımıza çıkan diğer önemli bir engel ise; göçmen Türk toplumun ortak çıkarlar ve amaçlar çerçevesinde örgütlenme zayıflıklarıdır. Hollanda'daki Türk toplumundaki farklı gündemleri, çıkarları temsil eden çok sayıda vakıf, dernek ve kurul olmasına rağmen çalışmamızda saptadığımız ölçüde bu yapılar kendi özgül amaçlarının birbiriyle çatışması nedeniyle genel bir göçmen topluluğunun ortak çıkarlarını savunacak, onların istek, gereksinimlerine yanıt verecek bir topluluk radyosu oluşturma noktasında örgütlenememektedirler.

Sonuç olarak; yukarıda da özetlemeye çalıştığımız gibi Hollanda'da Türk göçmen toplumuna yönelik yayınlarının topluluk iletişimi anlayışıyla mı yoksa etnik bir pazara yönelik olarak mı yapıldığını araştıran çalışmamızda, bu iki anlayışın da tam olarak yayınlara yansımadağı görülmüştür. Bu durumun iki temel nedeni olarak ise Hollanda'nın çokkültürlülük anlayışı ve göçmen politikasına göre düzenlediği yayıncılık rejiminin kendine özgü yapısı ile göçmen Türk toplumun topluluk iletişimini radyo üzerinde kurma noktasındaki örgütlenme noksanlığı karşımıza çıkmaktadır. Son olarak altını çizmemiz gereken bir diğer nokta çalışmamızın temelde organizasyonel bir medya sosyolojisi çalışması olması nedeniyle çözümlemelerimizin radyo üretimine katılan aktörlerin faaliyetleri üzerinden gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu nedendir ki, bu çalışmada göçmen Türk toplumun sağlıklı bir topluluk iletişimi gerçekleştirme potansiyeli konusunda topluluğu oluşturan dinleyicilerin görüşleri bilinçli olarak çalışmamızın kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu nedenle, kanımızca radyonun bir topluluk iletişimi aracı olarak kullanılmasının daha bütüncül olarak kavranabilmesi için bu çalışmanın etnometodolojiden yararlanan ve dinleyicilere odaklanan sosyolojik çalışmalarla desteklenmesi faydalı olacaktır.

Kaynakça

- CAN ENGİN Hatice & CAN Murat (2003), *Siyah Lale. Göçün 40. Yılında Hollanda'da Türkler*, Rijin: Dizayn Basimevi.
- CANKAYA Ö., GÜNEY S. KÖKSALAN E., MAHMUTOĞLU V.; "Almanya'da Türk Medyası: Entegrasyon Sorunu", *İleti-ş-im, sayı 3*, Aralık 2005, s: 8-44.
- CANTOR Muriel Goldsman (1994), "The Role of the Audience in the Production of Culture: A Personal Research Retrospective", James S. Ettema & D. Charles Whitney, *Audiencemaing: How the Media Create the Audience*, London: Sage.
- CHAMBON Laurent, *L'identité néerlandaise post-Fortuyn post-multiculturalisme et néo-nationalisme ethnique*, http://www.laurentchambon.com/textes/identite_neerlandaise.htm, 01.11.2006.
- DOYTCHEVA Milena (2005), *Le Multiculturalisme*, La Découverte: Collection Repères, Paris.
- DUNAWAY David (2002), "Community Radio at the Beginning of the 21st Century: Commercialism vs. Community Power", N.W. Jankowski (ed.), *Community Media in the Information Age-Perspectives and Prospects*, içinde (63-82).
- ENTZINGER H. (1994), "A future for the Dutch 'ethnic minorities'?", in Lewis, B., Schnapper, D. (Eds), *Muslims in Europe*, Frances Pinter, London, pp.19-38.
- FRASER Colins & ESTRADA Sonia Restrepo (2001), *Community Radio Handbook*, Unesco, (http://www.unesco.org/webworld/publications/community_radio_handbook.pdf)
- GANS Herbert (1974), *Popular Culture and High Culture*, New York: Basic Books.
- GIRARD B. (ed.) (1992), *A Passion for Radio. Radio Waves and Community*, Montreal: Black Rose Books.
- HENDY David (2000), *Radio in the Global Age*, Cambridge: Polity Press.
- HOLLANDER E., STAPPERS J., JANKOWSKI N. (2002), "Community Media and Community Communication", in N. W. Jankowski (ed.), *Community Media in the Information Age, Perspectives and Prospects*, New Jersey; Hampton Press.
- LEWIS P.M. & BOOTH J. (1991), *The Invisible Medium, Public, Commercial and Community Radio*, Howard University Press.
- PREHN O. (1992), "From Small Scale Utopizm to Large Scale Pragmatizm. Trends and Prospects for Community Oriented Local Radio and Television" in J.Jankowski, O. Prehn and J. Stappers (eds.) *The People's Voice: Local Radio and Television in Europe*, London, John Libbey.

TABING Louie (2002), *How to Do Community Radio*, UNESCO.

TİMİSİ Nilüfer (2003), "Küresel İletişim Ortamı ve Yerel Radyolar", *Habercinin El Kitabı: Radyo ve Radyoculuk* içinde, BİA-İPS İletişim Vakfı Yayınları, s: 55-77.

TRACEY M. (1998), *The Decline and Fall of Public Service Broadcasting*, New York: Oxford University Press.

VATIKIOTIS Pantelis (2004), "Communication Theory and Alternative Media", *Westminster Papers in Communication and Culture*, Vol. 1 (2), (4-29)

VAN ZYL J. (ed) (2003), *Community Radio: The People's Voice*, Sharp Media
"Bringing Communication Closer to Citizens and Communities", AMARC Europe, 1998, www.waag.org/pcc